

ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Advances *in* Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies

Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

Volume 5 • Issue 2 • December 2023

EISSN 2822-4426

womensresearch-ataunipress.org

Advances in Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies
Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

Editor in Chief

Nuray KARACA

Department of General Sociology and Methodology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

Editor

Pınar LALOĞLU

Department of General Sociology and Methodology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

Associate Editors

Ayşegül DEMİR

Department of Sociology, Sinop University, Faculty of Arts and Sciences, Sinop, Turkey

Hatice Kübra ERCOŞKUN ŞENOL

Department of Civil Law, Atatürk University, Faculty of Law, Erzurum, Turkey

Melek ERYENTÜ GÜREL

Department of Sociology, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Arts and Sciences, Erzincan, Turkey

Arzu KORUCU

Department of English Language and Literature, Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Aydın, Turkey

Fatma KURUDİREK

Department of Child Health and Diseases Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Emel ZORLUOĞLU AKBEY

Department of English Language and Literature, Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

Editorial Board

İfakat Banu AKÇEŞME

Department of English Language and Literature, Erciyes University, Kayseri, Turkey

Şengül AL KILIÇ

Department of Private Law, Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Turkey

Lucia Barbara DELL ABATE ÇELEBİ

Department of Italian Language and Literature, İstanbul University, İstanbul, Turkey

Betül ATEŞÇİ KOÇAK

Department of English Language and Literature, Erciyes University, Kayseri, Turkey

Sibel KÜÇÜKOĞLU

Department of Nursing, Division of Pediatric Nursery, Selçuk University, Konya, Turkey

Funda SİVRİKAYA ŞERİFOĞLU

İstanbul Aydın University, İstanbul, Turkey

Women's Studies and Issues in the Academy Commission, Ankara, Turkey

Sezer ŞENER KOMŞUOĞLU

Council of Education (YÖK), Women's Studies and Issues in the Academy Commission, Ankara, Turkey

Secretaries

Eda AY

Department of Psychiatric Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Ayşe AYDIN

Department of Obstetrics and Gynecology Nursing, Atatürk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey

Founder

İbrahim KARA

General Manager

Ali ŞAHİN

Finance Coordinator

Sinem Fehime İLHAN

Journal Managers

Deniz KAYA

İrmak BERBEROĞLU

Arzu ARI

Publications Coordinators

Alara ERGİN

İrem ÖZMEN

Derya AZER

Beril TEKAY

Nisanur ATICI

Şeref Mert GÜCÜN

Simge AKKAŞ

Web Specialists

Erdem ERCİVAN

Doğan ORUÇ

Project Assistant

Batuhan KARA

Contact

Publisher: Atatürk University

Address: Atatürk University,

Yakutiye, Erzurum, Turkey

Publishing Service: AVES

Address: Büyükdere Cad. 199/6,

34394, Şişli, İstanbul, Turkey

Phone: +90 212 217 17 00

E-mail: info@avesyayincilik.com

Webpage: www.avesyayincilik.com

Advances in Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies
Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

AIMS AND SCOPE

Advances in Women's Studies is a peer reviewed, open access, online-only journal published by the Atatürk University.

Advances in Women's Studies is a biannual journal published in both English and Turkish. The journal has issues in June and December.

Journal History

As of 2022, the journal has changed its title to Advances in Women's Studies.

Current Title (2022-...)

Advances in Women's Studies

EISSN: 2822-4426

Previous Title (2019-2021)

Atatürk University Journal of Women's Research/Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi

EISSN: 2687-5225

Advances in Women's Studies is currently indexed in DOAJ, EBSCO and China National Knowledge Infrastructure (CNKI).

Advances in Women's Studies aims to make a contribution to the existing literature by publishing high-quality manuscripts that focus on research and studies covering all aspects of women's studies. The journal publishes original articles, reviews, case reports, letters to the editors, and book reviews that adhere to ethical guidelines. The scope of the journal encompasses various disciplines, such as sociology, philosophy, history, language and literature, art, cultural studies, law, political science, economy, health, play, theater, film, and other related areas.

The journal's target audience includes academics, researchers, professionals, students, as well as relevant professional and academic bodies and institutions.

Disclaimer

The statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the views of the editors, editorial board, and/or publisher. The editors, editorial board, and publisher are not responsible for the content of the manuscripts and do not necessarily endorse the views expressed in them. It is the responsibility of the authors to ensure that their work is accurate and well-researched, and the views expressed in their manuscripts are their own. The editors, editorial board, and publisher simply provide a platform for the authors to share their work with the scientific community.

Open Access Statement

Advances in Women's Studies is an open access publication.

Starting on June 2022, all content published in the journal is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) 4.0 International License which allows third parties to use the content for non-commercial purposes as long as they give credit to the original work. This license allows for the content to be shared and adapted for non-commercial purposes, promoting the dissemination and use of the research published in the journal.

The content published before June 2022 was licensed under a traditional copyright, but the archive is still available for free access.

All published content is available online, free of charge at <https://womensresearch-ataunipress.org/EN>.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://womensresearch-ataunipress.org/en/instructions-to-authors-106>

Editor: Nuray KARACA

Address: Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

E-mail: atakad@atauni.edu.tr

Publisher: Atatürk University

Address: Atatürk University, Yakutiye, Erzurum, Turkey

Publishing Service: AVES

Address: Büyükdere Cad. 199/6, 34394, Şişli, İstanbul, Turkey

Phone: +90 212 217 17 00

E-mail: info@avesyayincilik.com

Webpage: www.avesyayincilik.com

Advances in Women's Studies

Formerly: Atatürk University Journal of Women's Studies
Official journal of Atatürk University Women's Studies Application and Research Center

CONTENTS

RESEARCH ARTICLES

- The Role of Universities in Women's Socioeconomic Empowerment: A Qualitative Study
Ernest Raymond MISASI, Chimwemwe NGOMA 27
- "He Would Have Been Born if Not For Emefiele": Impact of Currency Redesign on Maternal Healthcare Services in Abeokuta,
Southwest Nigeria
Olasupo Olakunle THOMPSON, Bukola KANUMUANGI, Remi ADURADOLA, Abiodun Najeem RAHEEM 31
- Does Microfinance Address Women's Strategic Gender Needs? Experience from Empirical Research
Faraha NAWAZ 38

REVIEWS

- Kadınlarda Madde Bağımlılığı
Gamze SAÇAKLI, Deniz ODABAŞ 44
- İkinci Dalga Feminist Hareketin Feminizmin Gelişimindeki Dönüştürücü Rolü
Gökhan BAYRAKTAR 49

REVIEWER LIST

- Acknowledgement of Reviewers 57

The Role of Universities in Women's Socioeconomic Empowerment: A Qualitative Study

Ernest Raymond MISASI¹
Chimwemwe NGOMA²

¹Department of Development Studies, University of Livingstonia, Mzuzu, Malawi

²Department of Research and Innovation, ThinkSmart Consulting, Lilongwe, Malawi

ABSTRACT

Objective: Women's empowerment is a vital component of societal progress and sustainable development, with far-reaching implications for gender equality and inclusive growth. Historically, women have been confined to supporting roles in many African and Malawian societies, limiting their active contribution to societal development. In light of this, the study examines the role of universities in fostering women's socioeconomic empowerment.

Methods: The study employed a qualitative research methodology, utilizing face-to-face, in-depth interviews. The study was undertaken at the University of Livingstonia, Ekwendeni Campus. Purposive sampling was used to select 20 participants, comprising university officials, faculty members, female students, and alumni. Thematic analysis was used for analyzing the data.

Results: The findings reveal that the University of Livingstonia significantly contributes to women's socioeconomic empowerment by providing loans, education, and knowledge to the wider community. This facilitates community self-reliance through the establishment of businesses and the active participation of women in educational activities and community engagements.

Conclusion: The study underscores the importance of universities in fostering women's socioeconomic empowerment. It emphasizes the need for comprehensive strategies to overcome challenges and enhance the role of universities in promoting women's empowerment.

Keywords: Ekwendeni, Malawi, qualitative study, socioeconomic empowerment, universities, women empowerment

Introduction

Women's empowerment has significant implications for gender equality and inclusive growth and is a crucial component of societal progress and sustainable development. Kabeer (1999) defines women's empowerment as "the process by which those who have been denied the ability to make strategic life choices acquire such an ability." It is an essential part of social and economic development because it improves not only the lives of individual women but also those of entire communities and countries (Rehman et al., 2015). However, historically, women have been restricted to supporting roles (Eissler et al., 2022) in many African and Malawian societies, which has reduced their ability to actively contribute to societal development. Nevertheless, concerted efforts have been made through various policies and programs to address these challenges and advance the social and economic standing of women.

The concept of women's empowerment has received a lot of attention recently (Desai et al., 2022), especially in developing nations where women have faced systemic barriers to accessing education (Jayachandran, 2021), financial resources (Ughetto et al., 2019), and decision-making opportunities. Promoting women's socioeconomic empowerment is crucial for fostering more resilient and equitable societies.

Universities play a special and crucial role in advancing women's empowerment as centers of learning, research, and knowledge dissemination (Panchani, 2017). Leveraging their diverse resources, expertise, and influential position in society, universities have the potential to actively contribute to the socioeconomic advancement of women and create an enabling environment for their growth. Although several studies have examined gender-related issues and initiatives within universities, a notable research gap exists, warranting a more thorough inquiry focusing specifically on the role of universities in promoting women's socioeconomic advancement.

This study aimed to address this research gap by examining the efforts of universities in fostering women's socioeconomic empowerment. Employing a qualitative research design, the study captured

Received: 11.08.2023

Accepted: 31.10.2023

Publication Date: 31.12.2023

Corresponding Author:
Chimwemwe NGOMA
E-mail: chimwemwengoma14@gmail.com

Cite this article as: Misasi, E. R., & Ngoma, C. (2023). The role of universities in women's socioeconomic empowerment: A qualitative study. *Advances in Women's Studies*, 5(2), 27-30.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

the experiences, perspectives, and challenges faced by women within the university context. Additionally, it endeavored to identify the impact of university programs and policies on women's socioeconomic advancement and gender equality.

In addressing the complex realm of women's socioeconomic empowerment within the context of universities, this study adopts the theoretical underpinning of social capital theory. Defined by Bourdieu (1985, p. 248) as "the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance or recognition," social capital theory, which has its roots in sociology and economics, sheds light on the crucial role that social relationships, networks, and interactions play in creating resources, opportunities, and support for people and communities (Jha & Kelley, 2023). With the help of this theoretical framework, we can explore in greater detail how universities serve as essential channels for the creation and transfer of social capital, advancing women's socioeconomic status.

Social capital theory underscores the importance of both bonding and bridging social capital (Kopren & Westlund, 2021). Bonding social capital refers to "social ties that are fostered within communities and generate a 'strong in-group loyalty,' which frequently correlates with out-group aversion" (Putnam, 2000, p. 23). Bridging social capital, on the other hand, extends beyond immediate circles and facilitates interactions between diverse individuals and groups (Portes, 1998). In the context of this study, universities function as dynamic hubs where women engage in a range of social interactions, ranging from formal educational programs to informal networking events. These interactions not only strengthen bonding social capital among women but also foster bridging connections that expand their access to knowledge, resources, and opportunities.

Methods

The study employed a qualitative research methodology to gain a better understanding of the role that the University of Livingstonia plays in promoting women's socioeconomic empowerment. Through purposive sampling, a diverse array of participants, including university officials, faculty members, female students, alumni, and representatives from women's empowerment organizations, were selected, ensuring a rich and varied perspective.

20 participants engaged in in-depth interviews where open-ended questions were thoughtfully employed to explore various dimensions of women's empowerment within the university. The research received ethical approval through the University of Livingstonia Undergraduate Research Evaluation Committee to ensure compliance with established ethical guidelines. Prior to participation, potential participants were fully informed of the purpose of the study, the procedures, potential risks and benefits, and their right to withdraw without consequence. Informed consent was obtained from all participants. To ensure confidentiality, the data was anonymized and stored securely. Participation was entirely voluntary.

Thematic analysis was the chosen methodology for analyzing data, facilitating the identification of recurring themes related to women's socioeconomic empowerment. The principle of data saturation guided both the data capture and analytical processes, ensuring a comprehensive and exhaustive examination of the subject matter.

Results and Discussion

Empowering women is a fundamental aspect of community development and transformation (Al-Qahtani et al., 2021). This section presents the study's findings, organized thematically into significant areas, while discussing their implications and relevance to the University of Livingstonia's role in women's socioeconomic empowerment within the Ekwendeni locality.

University Initiatives in Women's Social and Economic Empowerment

The participants associated women's empowerment with principles of gender equality, the creation of a conducive business environment, the promotion of women's leadership, and the provision of quality education. The university plays a pivotal role in facilitating women's access to education and financial assistance, both crucial factors for fostering women's empowerment. The respondents highlighted the importance of offering scholarships, grants, and loans specifically tailored for women, aiming to dismantle financial barriers and advance gender parity.

One participant, expressed in Tumbuka and translated to English, stated, "Here at the university, there is a chance to acquire loans, which can be a source of capital for businesses and help us women to be financially self-reliant."

Furthermore, the study revealed that the university can enhance women's empowerment through skill development opportunities, encompassing training, workshops, and mentoring programs. The acquisition of knowledge emerged as a significant asset for women's empowerment, with specific courses such as gender and development, as well as business planning and management, exemplifying educational avenues that empower women. As an illustration, respondent 8 mentioned, "for instance, the university offers specialized courses like gender and development and business planning and management, contributing to the social and economic empowerment of women."

These findings align with the assertion of Al-Qahtani et al. (2021) that education and gender equality are key determinants of women's empowerment. Universities can prioritize this by offering scholarships and grants specifically targeted at women. These initiatives would help reduce financial barriers and provide women with opportunities to pursue higher education. Additionally, increasing the enrollment of female students in universities is essential for ensuring equal representation and empowering women through education. By increasing access to education, universities can equip women with the necessary skills and knowledge to enhance their socioeconomic status and participate more actively in various spheres of life.

Community Education Strategies for Women's Empowerment

The university employs a spectrum of strategies to educate communities on women's empowerment. Respondents emphasized the potency of door-to-door awareness campaigns, active community participation within university initiatives, and the facilitation of focused group discussions. Moreover, the utilization of media channels, such as radio and television, emerged as valuable platforms for disseminating information pertaining to women's empowerment.

An interviewee, Respondent 7, envisions an even more impactful approach: "While we observe university students educating local communities on various subjects, including women's issues—like

nursing students imparting health-related knowledge—a more potent method for disseminating women empowerment education could be adopted.”

Respondent 4 advocates for a mutually beneficial collaboration: “Universities possess the potential to bridge the gap by involving communities in certain educational programs, such as informative university meetings. This inclusive approach could enhance women’s access to education through active participation in such meetings.”

These strategies are in line with Mapuranga (2016), highlighting universities’ role in aiding policy formulation and development. Therefore, it is imperative for universities to ensure the availability and inclusivity of these policies, with dedicated efforts aimed at enhancing public awareness and comprehension. The study also emphasizes collaborative partnerships to amplify awareness, a concept aligned with social capital theory. Collaborative partnerships with external stakeholders, encompassing community organizations, government agencies, and businesses, emerge as pivotal mechanisms in the dissemination of policy-related information, effectively extending its reach to a broader audience. Such collaborative endeavors have the potential to fortify the impact of university initiatives and engender a more comprehensive and all-encompassing approach to the empowerment of women.

Challenges Impeding Women’s Socioeconomic Empowerment

The study observes that there are several obstacles to women’s access to socioeconomic empowerment programs at universities. Notably, high illiteracy rates present a formidable barrier, with numerous women lacking essential information and comprehension of empowerment initiatives. Financial constraints further impede progress, particularly in the context of private universities with exorbitant fees. Male dominance prevailing in family and societal decision-making processes exacerbates the hindrance to women’s empowerment endeavors. Additionally, entrenched cultural norms and attitudes act as impediments, perpetuating misconceptions and resistance against women’s advancement.

Respondent 10 articulates a potential solution: “It can be easier if the universities and other organizations providing empowerment education utilize more accessible methods, such as village meetings and engaging mediums like drama and play, to convey the concept of women’s empowerment to illiterate individuals.”

Financial barriers are echoed by respondent 9, who underscores the prohibitive cost of education, particularly evident in institutions like the University of Livingstonia: “Universities are expensive for one to attend; substantial financial resources are a prerequisite due to the exorbitant fees. As a result, many women are unable to access these institutions, hindering their acquisition of valuable knowledge on women’s empowerment.”

Respondent 8 delves into the perceptions surrounding women’s empowerment: “Women empowerment programs are often viewed as catalysts for reshaping social structures, potentially unsettling traditional male dominance within societies.”

These challenges are consistent with Tabassum et al. (2019), who emphasized the intricate interplay of diverse factors in shaping women’s empowerment, encompassing geographical residence, educational attainment, media accessibility, marital status, socioeconomic standing, and organizational affiliations.

To overcome these challenges, universities must adopt a multifaceted approach. Alternative communication methods, such as drama and plays, can be employed to reach illiterate individuals and raise awareness about empowerment programs. Financial support and affordable educational opportunities should be made available to address financial constraints. Civic education initiatives can promote gender equality and encourage women’s active participation in decision-making processes, breaking down male dominance and cultural barriers.

Strategies for Enhancing Awareness and Engagement

The study emphasized that the university’s policies and programs targeting women’s socioeconomic empowerment might not be widely recognized within local communities, potentially impeding their impact. Respondents suggested collaborative partnerships between universities and communities, proposing joint involvement in initiatives and local events to amplify awareness of empowerment policies. As respondent 18 aptly stated, “The communities and the universities should work hand in hand ... they can make people aware of their policies.” This highlights the importance of shared efforts in enhancing the visibility and understanding of empowerment initiatives, which also resonate with the concept of bridging social capital (Portes, 1998). Universities and communities can forge a potent synergy that improves the visibility and comprehension of empowerment policies by cooperating on shared projects.

Limitations of the Study

Several limitations inherent in this study warrant acknowledgement. Firstly, the research was conducted within the specific context of the University of Livingstonia and the Ekwendeni locality, which may limit the generalizability of the findings to broader settings. Additionally, while efforts were made to ensure a diverse participant pool, the study’s focus on a single university may limit the representation of varying perspectives from different educational institutions. Furthermore, the qualitative nature of the research, although valuable for capturing rich insights, might constrain the ability to quantify the extent of the identified effects. It is also worth noting that respondents’ views may be influenced by social desirability bias, potentially affecting the accuracy and depth of their responses. Despite these limitations, the study provides valuable insights into the strategies and challenges associated with women’s socioeconomic empowerment, highlighting the important role universities can play in this process.

Conclusion and Recommendations

In this study, we have examined the University of Livingstonia’s role in advancing women’s socioeconomic empowerment in Ekwendeni, Malawi. The findings underscore the university’s significant contributions through financial aid, education, and knowledge dissemination. However, challenges such as illiteracy, financial constraints, male dominance, and cultural norms impede progress. Our proposed recommendations encompass enhanced education accessibility, effective awareness initiatives, barrier mitigation, and policy collaboration. By embracing these strategies, universities can emerge as key catalysts for gender equality and women’s empowerment, thereby fostering holistic societal development. The adoption of social capital theory as a guiding framework offers valuable insights into the intricate dynamics that underlie women’s empowerment within university contexts, emphasizing the pivotal role of social connections and cooperation.

Ethics Committee Approval: The study received ethical approval through the University of Livingstonia Undergraduate Research Evaluation Committee (Date: January 10, 2023, Protocol No: #22/12/004).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from all participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – E.R.M.; Design – E.R.M., C.N.; Data Collection and/or Processing – E.R.M.; Analysis and/or Interpretation – E.R.M., C.N.; Literature Search – E.R.M., C.N.; Writing Manuscript – C.N., E.R.M.; Critical Review – C.N., E.R.M.

Acknowledgements: The authors would like to appreciate the valuable contributions made by participants in this study. Special gratitude is due to Mr. Yamija Nyirenda, lecturer, University of Livingstonia, for his invaluable guidance and support throughout the course of this study. His expertise and insights have been instrumental in shaping the direction of our research.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Al-Qahtani, A. M., Elgzar, W. T. I., Ibrahim, H. A., El-Houfy, A., & El Sayed, H. A. (2021). Women empowerment among academic and administrative staff in Saudi universities: A cross-sectional study. *African Journal of Reproductive Health*, 25(s1), 60–68. [CrossRef]
- Bourdieu, P. (1985). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Publishing Group.
- Desai, S., Chen, F., Reddy, S., & McLaughlin, A. (2022). Measuring women's empowerment in the global south. *Annual Review of Sociology*, 48(1), 507–527. [CrossRef]
- Eissler, S., Heckert, J., Myers, E., Seymour, G., Sinharoy, S., & Yount, K. M. (2022). Measuring women's empowerment: Gender and time-use agency in Benin, Malawi and Nigeria. *Development and Change*, 53(5), 1010–1034. [CrossRef]
- Jayachandran, S. (2021). Social norms as a barrier to women's employment in developing countries. *IMF Economic Review*, 69(3), 576–595. [CrossRef]
- Jha, J., & Kelley, E. J. (2023). Returns to relationships: Social capital and household welfare in India. *Social Sciences*, 12(3), 184. [CrossRef]
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435–464. [CrossRef]
- Kopren, A., & Westlund, H. (2021). Bridging versus bonding social capital in entrepreneurs' networks: The case of post-conflict western Balkans. *Sustainability*, 13(6), 3371. [CrossRef]
- Mapuranga, B. (2016). The role of universities in economic development. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 7(6), 21–23.
- Panchani, M. (2017). Role of higher education in women empowerment. *Journal of Philosophy of and the Social Science*
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. *Choice Reviews Online*, 38(04), 38–2454. Simon & Schuster. [CrossRef]
- Rehman, H., Moazzam, A., & Ansari, N. (2015). Role of microfinance institutions in women empowerment: A case study of Akhuwat, Pakistan. *South Asian Studies*, 30(1), 107. Retrieved from <http://journals.pu.edu.pk/journals/index.php/IJSAS/article/view/2987/1200>
- Tabassum, M., Begum, N., Shohel Rana, M., Omar Faruk, M., & Mamun Miah, M. (2019). Factors influencing women's empowerment in Bangladesh. *Science, Technology and Public Policy*, 3(1), 1. [CrossRef]
- Ughetto, E., Rossi, M., Audretsch, D. B., & Lehmann, E. E. (2019). Female entrepreneurship in the digital era. *Small Business Economics*, 55(2), 305–312. [CrossRef]

“He Would Have Been Born if Not For Emefiele”: Impact of Currency Redesign on Maternal Healthcare Services in Abeokuta, Southwest Nigeria

Olasupo Olakunle THOMPSON¹
Bukola KANUMUANGI²
Remi ADURADOLA³
Abiodun Najeem RAHEEM⁴

¹Department of Communication and General Studies, History and International Studies Unit, Federal University of Agriculture Abeokuta, Ogun State, Nigeria

²Department of Communication and General Studies, Language and Communication Unit, Federal University of Agriculture Abeokuta, Ogun State, Nigeria

³Department of Communication and General Studies, Foreign Language Unit, Federal University of Agriculture Abeokuta, Ogun State, Nigeria

⁴Department of Economics, Federal University of Agriculture Abeokuta, Ogun State, Nigeria

ABSTRACT

Objectives: The article examined the impact of the currency redesign on maternal healthcare services in Abeokuta, Southwest Nigeria. The objectives of the study were to (i) investigate the impact of naira redesign on maternal healthcare services in Abeokuta, southwest Nigeria and (ii) identify the implications of these impacts on maternal healthcare services in Abeokuta, southwest Nigeria.

Methods: The study adopted the qualitative method. Data for the study were elicited majorly from non-participant observation and interviews of 10 purposive women attending antenatal or postnatal clinics in private and community clinics in Abeokuta, southwest Nigeria. This was complemented with other secondary sources. The ages of the participants were between 18 and 42 years old. The criteria for including the volunteers were based on their status of either being pregnant or nursing mothers, their consents, and their willingness to take part in the study. The data were evaluated through descriptive narrative and thematic analysis.

Results: The article found that pregnant women and nursing mothers were affected by the naira design in various ways. These were scarcity of cash, problems of transportation to healthcare facilities, problems of purchasing drugs and medications, problems of purchasing food items, problems of accessing medical services, problems of high cost of living, maternal and infant mortality, and morbidity. These have implications on sexual and reproductive health, national development, and human rights.

Conclusion: The article concludes that the government and its agencies must make proper plans before making public policies and also carry stakeholders along in what must be an inclusive policy.

Keywords: Currency redesign, maternal healthcare, mortality, Nigeria, public policy, women

Received: 08.05.2023

Accepted: 09.12.2023

Publication Date: 31.12.2023

Corresponding Author:
Olasupo Olakunle THOMPSON
E-mail: olakunleolasupo@yahoo.com

Cite this article as: Olakunle Thompson, O., Kanumuangi, B., Aduradola, R., & Najeem Raheem, A. (2023). “He would have been born if not for Emefiele”: Impact of currency redesign on maternal healthcare services in Abeokuta, Southwest Nigeria. *Advances in Women's Studies*, 5(2), 31-37.

Introduction

Monetary policies help to stabilize currency, the economy, and promote development. Introducing a new currency or redesigning one is a way to advance monetary policies in a country. Nigeria, a British colonial country and Africa's highest black population, has had history of introducing new notes or redesigning its currency from the colonial period. While new currencies were introduced after the civil war in 1973 and during the 1980s under General Muhammadu Buhari, the recent one in 2022 was not without its travails.

As at the end of September 2022, it was reported that N2.73 trillion (84.5 percent) out of the N3.23 trillion cash in circulation was outside the vaults of commercial banks across the country. In other words, the monies could either be in the hands of individuals or other entities other than the commercial banks. On October 26, 2022, the immediate former Central Bank of Nigeria (CBN) Governor, Mr Godwin Emefiele announced its plan to redesign three of the nation's highest denominations (N1000, N500, and N200). The reasons for currency redesign were the challenges of hoarding of bank notes, worsening shortages of clean and fit bank notes which had negative impacts on the perception of the CBN, and the increasing ease and counterfeiting (CBN, 2022; Emefiele, 2022). The aim of the redesign was to deepen the CBN's drive to entrench a cashless economy and to checkmate the rising monetization of insecurity through kidnap for ransom (Emefiele, 2022). The economics of kidnapping in Nigeria between 2011 and 2020 is around \$20 million and about ₦ 6.531 billion (US\$ 162 million) was

demanded while about ₦ 653.7 million (US\$ 8 1.126billion) was paid as ransom between July 2021 and June 2022 (SB Morgen, 2020; 2022). Emezie, further stated that the new notes would be in circulation by December 15, 2022. He enjoined the general public to start depositing their old notes as the new notes would be available for withdrawal.

By November 23, 2022, the former president, Muhammadu Buhari, unveiled the redesigned notes and the apex bank fixed January 31 as the deadline for the validity of the old notes. As of December 2022, apart from the scarcity of the new notes, many people had already deposited the old ones they had, and, in fact, many traders had started rejecting the few available old notes, which were only in lower denominations and tattered notes. This agony extended up to the first quarter of 2023.

While the situation improved by the second part of 2023, the policy had unattendant impacts on the livelihood, lives, political, and social relations of the Nigerian society. One aspect that was affected significantly was maternal healthcare. The components of maternal healthcare services (MHS) are preconception care, antenatal care, delivery services, and postnatal care. Studies agree that failure to attend MHS affects the health and survival of pregnant women, nursing mothers, and their babies. While a woman's chances are 1 in 4900 cases and maternal deaths of women were just 1700 from 46 most developed countries; a Nigerian woman has a 1 in 22 lifetime risks of dying during pregnancy, childbirth, or postpartum/post-abortion experiences (Thompson, 2021; WHO, 2019). Aside from 70% of all maternal deaths that occurred in sub-Saharan Africa, the cases were much more dire in nine countries that faced severe humanitarian crises as maternal mortality doubled, amounting to 551 maternal deaths per 100 000 live births, compared to 223 globally (World Health Organization, 2023a). Pregnancies, which should be a positive experience for all women, are usually dangerous periods for women in sub-Saharan Africa (WHO, 2023b).

While a lot of studies have focused on the state of maternal health services in Africa and Nigeria as well as how public policies affect it, adequate attention has not been given to how fiscal policy affects maternal healthcare. This article examines the impact of the currency redesign on maternal healthcare services in Abeokuta, southwest Nigeria. The article is divided into six parts—the introduction, literature review, methods, results, discussions and implications, as well as conclusion and recommendations. The objectives of the study were to (i) investigate the impact of naira redesign on maternal healthcare services in Abeokuta, Southwest Nigeria and (ii) identify the implications of these impacts on maternal healthcare services in Abeokuta, Southwest Nigeria. The answers to these research questions are germane to public health practice and theory.

Literature Review: Public Policy and Maternal Health Policies in Nigeria

Public policies are what governments intend to do or otherwise. Studies abound on public policies in Nigeria (Egugbo, 2020; Obamwonyi and Aibieyi, 2014; Onoka et al., 2010; Thompson et al., 2020).

Thompson (2021) in his thesis on maternal healthcare services in Abeokuta, 1895–1987, revealed how some of the colonial policies, such as the abrupt proscription of traditional midwives for

western medicine and World War II policies, affected the health of pregnant and nursing women during the period. He concluded that policies must be inclusive and not hastily made in order to achieve their goals. Thompson et al., (2020) argued that most of the policies of government fail as a result of their unpreparedness, politicization, inadequate technology to drive home their goals, lack of adequate planning, and hasty decisions, among others. They recommended that stakeholders must be carried along before policies are even pronounced. Other scholars have equally identified political, financial, technical, or organizational thus making such good ideas ineffective, demanding a change in policy implementation practices, bad design, lack of policy frameworks, political instability and interference, lack of continuity, poor and bad governance, lack of inclusiveness, unwieldy scope of policies and beneficiaries, overlapping functions, and poor human capital development and poor funding as the reasons why policies fail in Nigeria even if they are of good intent. They recommend the need for more sustainable prepayment financial risk protection systems in the long run (Obamwonyi and Aibieyi, 2014; Onoka et al., 2010). Some have also argued against policy discontinuity and its negative effects on development and welfare of the citizenry (Egugbo, 2020).

Public policy cuts across all facets of the society. One area where it appears to also affect is the marginalized or vulnerable population and their health. One of these groups is women, especially pregnant women, and nursing mothers as well as their healthcare. Many factors have been identified as the challenges of maternal healthcare services (Ogbuabor and Onwujekwe, 2018). Ekpenyong, et al., (2019) assessed the challenges of maternal and prenatal care in Nigeria. They found that levels of education, income level, and costs associated with seeking care, distance and time taken to seek healthcare, healthcare incompetence, individual and socio-cultural barriers were the major challenges. They concluded that all these factors must be factored in when determining women's utilization of maternity care services. Adeyanju et al., (2017) found that socio-economic inequality is a major factor in determining women's health over the years. Some scholars have identified three types of delays as determinant factors affecting maternal healthcare utilization. These are delay in making a decision to seek maternal health care; delay in locating and arriving at a medical facility; and delay in receiving skilled pregnancy care when the woman gets to the health facility (Okonofua et al., 2018; Ope, 2020). World Health Organization (2023c) posits that the major complications that account for nearly 75 percent of global maternal mortality are severe bleeding (mostly bleeding after childbirth), infections (usually after childbirth); high blood pressure during pregnancy (pre-eclampsia and eclampsia) complications from delivery and unsafe abortion.

In spite of the efforts by both state and non-state actors including the World Health Organization and UNICEF among others (FMH, 2019; Health Policy Project, 2011), much has not been achieved. Moreover, adequate attention has not been paid to studies on how public policy affects maternal healthcare services. It is this lacuna that this study aims to address.

Methods

The study adopts a qualitative methodology. Data for the study was elicited mainly from non-participant observation, selected interviews of women attending antenatal or postnatal clinics in hospitals and traditional birthing clinics in Abeokuta,

Southwest Nigeria. The ages of the participants were from 18 to 42 years. One-on-one interviews and phone calls were used to gather information from the interviewees. The participants were recruited through purposive sampling methods. The researchers targeted 10 maternity patients, five pregnant women and five nursing mothers in Abeokuta (see Figure 1). The women were drawn from a private hospital and a community health center. The whole process was explained to the participants in order to gain their trust. Getting access to the participants was not hard as one of the author's husband is a medical doctor, so the women attending antenatal clinics in her husband's clinic were used. This was complemented with other secondary sources which includes journals, textbooks, newspapers, and the social media.

The interviews were arranged thematically and the data was interpreted through a descriptive narrative approach. The study took place in Abeokuta, southwest Nigeria in March 2023. Informed consent was given by the participants for the interviews, and confidentiality was maintained.

The ethical approval was granted by the Department Ethical Committee. The decision/protocol number was CGNS/EC/2023/vol.8/004, while verbal approval was given at the Ministry of Health and the Primary HealthCare center since the study did not involve an experimental method.

Results

The redesigning of the currency led to a cash crunch and scarcity. Even commercial banks did not have sufficient cash to grant their customers, no matter the amount or denominations that the customers required. This led to several ideas by some of the banks, such as rationing to limiting the amount of withdrawals, no matter the situation of the customer. Among the crowd were men and women, including the vulnerable population, which included the aged, pregnant women, and nursing mothers, who had to stay in the scorching sun in an attempt to withdraw some money from their various banks.

The major impacts of the currency redesign on maternity patients were: scarcity of cash and lack of access to banks and cash, problems of transportation to healthcare facilities, problems of purchasing drugs and medications, problems of purchasing food items, problems of accessing medical services, and problems of high cost of living, maternal and infant mortality and morbidity (Figure 3).

The first impact of the currency redesign was that it led to scarcity of cash and lack of access. The participants narrated how hard it was for them to get cash since they had already deposited the old notes that they had before the policy was made (KIIa-j). According to KIIb, 'walking for more than one hour or searching for point of service (POS) terminals to get cash was stressful for me and the

S/ N	Description of Participants	Age	Status	Healthcare Visitation	Occupation	Location/ Date
1	KIIa	42	Pregnant Woman	Antenatal Hospital	Civil Servant	Abeokuta, March 27, 2023
2	KIIb	33	Nursing Mother	Community Clinic	Civil Servant	Abeokuta, March 3, 2023
3	KIIc	40	Pregnant Woman	Antenatal Hospital	Trader	Abeokuta, March 7, 2023
4	KIId	29	Nursing Mother	Community Clinic	Trader	Abeokuta, March 27, 2023
5	KIIe	27	Nursing Mother	Community Clinic	Civil Servant	Abeokuta, March 27, 2023
6	KIIIf	21	Nursing Mother	Community Clinic	Trader	Abeokuta, March 15, 2023
7	KIIg	24	Pregnant/ Lost the Baby	Antenatal Hospital	Civil Servant	Abeokuta, March 19, 2023
8	KIIh	25	Pregnant	Antenatal Hospital	Trader	Abeokuta, March 19, 2023
9	KIIi	22	Nursing Mother	Community Clinic	Civil Servant	Abeokuta, March 7, 2023
10	KIIj	18	Pregnant	Antenatal Hospital	Full House Wife	Abeokuta, March 3, 2023

Figure 1.
Demography of Participants.

Figure 2. Queues at the front of a Bank in Abeokuta, Ogun State. Source: Okeh (2023).

baby.’ It was reported that women, like their male counterparts, had to queue for hours and even after queuing, the cash would be exhausted before it got to their turns (KIIa-KIIj).

Secondly, there was a problem of transportation to healthcare facilities. This was more problematic for those who did not have vehicles and who lived in developing urban centers. These areas are synonymous with unmotorable terrain, bad roads, poor road network, and poor internet services even when they are within a town or city. All the participants narrated how difficult it was for them to trek since most of the transporters did not have bank accounts and always wanted cash (KIIa-KIIj). KIIb stated that she missed one of her sessions at the community clinic during postpartum visitations, while KIIc noted that she missed the appointment at her family planning clinic because she did not have access to cash and transportation.

Third, there was the problem of purchasing drugs and medications. All the women complained that it was very hard for them to get medications and drugs prescribed at the hospitals or in local patent stores (Chemist shop). While big pharmacies had alternatives for payment by cash deposits, the patent stores did

not. One of the factors responsible for not accepting other forms of deposits was the dubious ways of some patients and people (internet fraudsters) who send fake bank alerts. This, no doubt, was a big problem for mothers and their babies.

Fourth, the problem of feeding. This was because Nigeria has many informal economy where traders deal with physical cash and many of these traders do not have bank accounts as they mostly insisted on collecting cash. KIIh noted that at a time, she had to rely on the remnants of the food she ate in past days where she could not get or afford her cravings. KIIj posited that she had to beg for food from neighbors for her unborn baby to stay healthy. One of the women said that she suffered malnutrition during the period (KIIc). KIIi noted that after her 2-year-old fell ill and she managed to take the baby to the hospital, it was revealed that the baby suffered from malnutrition. She pointed out that the baby was later admitted for almost a week before she could recover. According to KIIa:

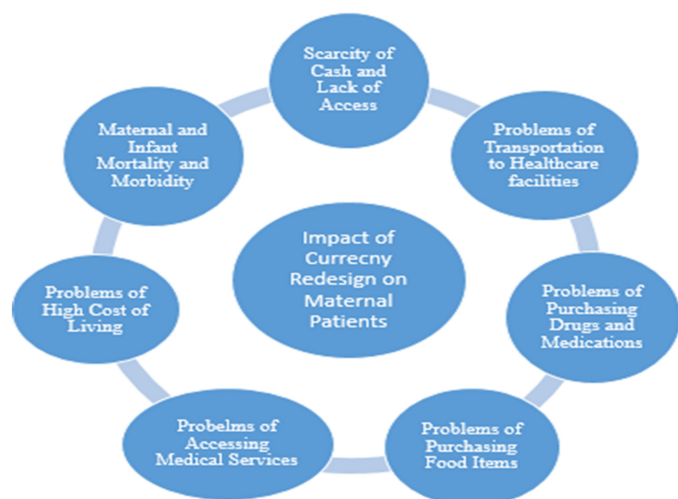
The worst was going to the clinic. Though I usually go to the clinic with my ATM card but most times, the network always have issues. There was one unfortunate incident because there was a time I wanted to eat a particular fruit but all these Hausa people who sell fruits around the hospital said the only thing they wanted was cash and I could not get what I desired to eat as a pregnant woman.

Fifth, accessing healthcare clinics or services was another problem for the women. Many women who attended either western hospital or traditional birthing homes complained of not getting access to healthcare as a result of scarcity of currency. KIIc noted that “the baba where I go to his place to take herbal drinks before my baby was born asked me not to come again if I do not have cash because he is old and he also needed cash since he did not have bank account.” She further stated that the situation eventually pushed her to give birth at home. For example, a woman who could not get access to hospital treatment as a result of transaction failure had to go to the bank to rectify the issue and, on getting to the bank, she waited for hours before the case could be resolved. The twitter handler, @fey_efy18, who shared the story stated:

I was at @zenith bank Thomas estate Ajah today, This pregnant woman left the hospital she was because the doctors said they wouldn’t treat her if she didn’t pay her balance, She transferred into the hospital account, debited consecutively with no reversal (https://twitter.com/Fey_Fey18/status/1622646965266677772).

Sixth, there was the problem arising from the high cost of living. A woman stated that buying her maternity kits in preparation for birth skyrocketed when her due date was near and that she had to use the ones she used for her previous births (KIIe). She further noted that many traders who collected bank transfers, apart from adding exorbitant fees to the goods, also charged more to cater for extra bank charges. In fact, (KIIf) noted that she paid double for the cost of baby food and that it affected her finances. It should also be noted that in many instances, bank transfers failed to actualize, thereby preventing maternity patients from meeting their desires.

Finally, it led to maternal mortality and infant mortality. While there were cases on the internet of mothers who lost their babies

Figure 3. Impacts of Currency Redesign on Maternal Healthcare.

to their inability to buy drugs, feed well, or take their infants to the hospital or clinic even for referrals, it was a huge problem in which some of them paid the ultimate price. As one woman puts it, “if not for Emefiele, my baby would have still be alive.” She further stated that it was because she could not transport herself to the hospital on time that led her to have a stillbirth (KIIg).

Discussion, Implications, and Conclusion and Recommendations

The findings of the study show that the policy had negative impacts on pregnant women, and nursing mothers. The major impacts of the currency redesign on maternity patients were on scarcity of cash and lack of access, problems of transportation to healthcare facilities, problems of purchasing drugs and medications, problems of purchasing food items, problems of accessing medical services, problems of high cost of living, maternal and infant mortality and morbidity. These issues emanating from the impacts of the scarcity of currency no doubt pose serious barriers to healthcare access in antenatal care utilization across sub-Saharan African countries (Ahinkorah et al., 2021; Thompson et al, 2020; Thompson, 2021). Ekpenyong et al. (2019) while examining the factors that serve as barriers to accessing maternal and prenatal care in Nigeria reported, among other things, that individuals and socio-cultural factors, cost, and limited or lack of public transport services and police stops make maternal health care service use difficult. Olonade et al. (2019) noted that a poor health care system is a consequent of a weak social structure and a contributing factor to pregnancy outcome. Azuh et al. (2017) posits among other things that antenatal care utilization among some rural women is affected by place of delivery, payment of treatment cost, and why pregnant women patronize non-institutional delivery.

The implications of queuing on lines and poor nutrition among others, affected the health of the women, the unborn baby of pregnant women as this may lead to pregnancy loss and babies born with extremely low weight. Babies with extremely low birth weight suffer from future and immediate challenges as they may not see their fifth birthday. Poor nutrition also affects the nursing mothers by causing ulcers, anemia, and other dietary and iron deficiencies in both pregnant women, and nursing mothers. Adinma et al (2017) found that the consequences of anemia include folic acid and iron deficiency, malaria, hookworm infestation, and urinary tract infections. This is a challenge for Nigeria as a country with the highest infant and under-five mortality rate globally.

Another implication of long stays on queues or stress for pregnant women is that it could lead to edema (swollen ankles and feet), mental health challenges, or even still birth or abortion or premature labor. It was observed that stress and long stays in the sunlight affected a woman in Port Harcourt. It was reported that a heavily pregnant woman developed labor contractions after she was forced to stand for hours in the heat of the scorching sun to withdraw money (Odabi, 2023; Figure 4). The situation may be worse if there were no skilled health workers or midwife to assist in birthing the baby. It must be noted that even with the presence of a skilled health worker, a bad environment may transfer germs into the vitals of the baby or the mother. All of these may cause maternal and infant mortalities. Studies have shown that lack of skilled workers affects maternal healthcare (Thompson, 2021; World Health Organization, 2019, 2023b).

Moreover, it increases the state of maternal and infant mortality in Nigeria. Lack of access to healthcare facilities affected many

Figure 4.
A Woman Falls into Labor after Waiting in Queue for Long. Source: Odabi, (2023).

women from seeking maternal and infant healthcare. It was reported that across Nigeria, mortality rates have increased. This condition can cause stunted growth in the fetus or child born and overall child development and growth. It is important to note that the first 3 years of the baby are vital, and denying the fetus or baby such needs is inimical to their health. The *Daily Trust* (2023) revealed that there was a surge in the death of sick patients either at home or in many health facilities as a result of being denied access to instant health and care facilities due to the absence of alternative payment systems and bad internet network in many of the health centers. There was a case in Kano State, where a woman was unattended to as a result of the failure of the husband to pay with new currency which was scarce and the credit alert took almost three hours to be received by the bank and by the time the doctors decided to begin treating the woman, she had lost a lot of blood and died (Shuaibu, 2023). It must be noted that bleeding is among the highest causes of maternal mortality across the globe (World Health Organization, 2023c). Overall, maternal mortality and infant mortality result in low life expectancy.

Neonatal conditions	106.4	<div style="width: 106.4%;"></div>
Lower respiratory infections	96.1	<div style="width: 96.1%;"></div>
Diarrhoeal diseases	72.2	<div style="width: 72.2%;"></div>
Malaria	49.8	<div style="width: 49.8%;"></div>
Tuberculosis	44.8	<div style="width: 44.8%;"></div>
Ischaemic heart disease	31.4	<div style="width: 31.4%;"></div>
Stroke	30.9	<div style="width: 30.9%;"></div>
Maternal conditions	23.8	<div style="width: 23.8%;"></div>
Congenital anomalies	22.4	<div style="width: 22.4%;"></div>
Meningitis	20.2	<div style="width: 20.2%;"></div>

Figure 5.
Leading Causes of Death for Females (deaths per 100 000). Source: World Health Organization (n.d.).

It also has implications on family planning and post-partum care. Apart from the problems of over-population and endemic poverty in Nigeria, awareness to get women engage in reproductive health and family planning has been a tall order. For those who intend to visit or undergo family planning process, such policies affected them. This socio-economic inequality is detrimental to women's access to reproductive rights (Adeyanju et al., 2017). Also, unplanned pregnancies may affect their health, family finances, and even national development and planning in terms of contributing to overpopulation.

Finally, the conditions that the pregnant women, and nursing mothers and their babies faced during the period were acts against human dignity and infringements of their rights. It was also not in consonance with the Child Rights Act (2003). Nigeria is a signatory of this act; yet its children are one of the most affected in the scheme of things (Thompson et al. 2015).

The article concluded that, in spite the fact that the fiscal policy to redesign the currency was made in good faith to check counterfeiting, hoarding, among other things, it had negative impacts on the lives and livelihood of pregnant women, and nursing mothers in Abeokuta, Southwest Nigeria. These groups make up the vulnerable and marginalized people in the society. The recommendations of the article include the need for government and its agencies to plan before formulating public policies and also carry stakeholders along in what must be an inclusive policy. Also, the conditions of the marginalized such as children, elderly, pregnant women, nursing mothers, and sick, among other sets of people, should be taken into consideration before policies and decisions are made and executed. The technology that drives modern banking and cashless policies must be prioritized in order to remove barriers to financial services. Access to easy loans and food security must be driven effortlessly in order to ensure that pregnant women, and nursing mothers get adequate nutrients and diets. Government should also invest massively in healthcare and its access by making sure that there are seamless transportation means as well as good roads to healthcare facilities.

Limitations of the Study

There were some limitations to this study. The sample size was small and there was no representation of rural-based communities. The results were also based on qualitative data rather than quantitative data, which would have allowed for a better generalization. However, there are several strengths to this research. The study allows us to understand a new phenomenon, particularly the issue of public policy and how it affects maternal healthcare services. This is significant because, while many studies have delved into maternal healthcare as well as policy studies, adequate attention has not been given to the intersection of currency redesign policy and maternal healthcare services. Based on the study findings, key recommendations for policy development to improve support for maternal healthcare patients and services were proposed.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Federal University of Agriculture Abeokuta. (Date: 11.02.2023, Number: CGNS/EC/2023/vol.8/004).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from respondents who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – O.O.T., B.K., R.A., R.N.; Design – O.O.T.; Supervision – O.O.T., B.K., R.A., R.N.; Funding – B.K.; Materials – B.K., O.O.T.; Data Collection and/or Processing – O.O.T., B.K., R.A., R.N.; Analysis and Interpretations – O.O.T., R.A., R.N.; Literature Review – O.O.T., R.A.; Writing – O.O.T.; Critical Review – O.O.T., B.K., R.A., R.N.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interests.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Adeyanju, O., Tubeuf, S., & Ensor, T. (2017). Socio-economic inequalities in access to maternal and child healthcare in Nigeria: Changes over time and decomposition analysis. *Health Policy and Planning*, 32(8), 1111–1118. [CrossRef]
- Adinma, J., Umeononihu, O. S., & Umeh, M. N. (2017). Maternal nutrition in Nigeria. *Tropical Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 34(2), 79–84. <https://www.tjogonline.com/text.asp?2017/34/2/79/213442>. [CrossRef]
- Ahinkorah, B. O., Ameyaw, E. K., Seidu, A. A., Odusina, E. K., Keetile, M., & Yaya, S. (2021). Examining barriers to healthcare access and utilization of antenatal care services: Evidence from demographic health surveys in sub-Saharan Africa. *BMC Health Services Research*, 21(1), 1–16. [CrossRef]
- Azuh, D. E., Azuh, A. E., Iweala, E. J., Adeloye, D., Akanbi, M., & Mordi, R. C. (2017). Factors influencing maternal mortality among rural communities in southwestern Nigeria. *International Journal of Women's Health*, 9, 179–188. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.2147/IJWH.S120184?needAccess=true>. [CrossRef]
- CBN (2022) "Naira Redesign". https://www.cbn.gov.ng/out/2022/ccd/naira_redesign.pdf.
- Daily Trust (2023). *Naira scarcity: Death figures spike in hospitals*. <https://dailytrust.com/naira-scarcity-death-figures-spike-in-hospitals/>
- Egugbo, C. C. (2020). Public policy discontinuity and poverty in Nigeria's Fourth Republic: Implications for development. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 18, 17–25. https://www.jopaf.com/uploads/issue18/PUBLIC_POLICY_DISCONTINUITY_AND_POVERTY_IN_NIGERIA.pdf
- Ekpenyong, M. S., Bond, C., & Matheson, D. (2019). Challenges of maternal and prenatal care in Nigeria. *Journal of Intensive and Critical Care*, 05(1), 1–6. [CrossRef]
- Emefiele, G. I. (2022). *Press remarks on issuance of new naira banknotes*. CBN. <https://www.cbn.gov.ng/out/2022/ccd/press%20remarks%20on%20new%20naira%20banknotesoct2022%20final.pdf>
- Fed Ministry of Health (2019). *National policy on the health and development of adolescents and young people in Nigeria: 2020–2024*. https://scorecard.prb.org/wp-content/uploads/2022/03/National-Adolescent-Health-Policy_Revised_2019_Post-NAHDWG_Post-NDHS_FNL_15Nov2019.pdf
- Health Policy Project (2011) Nigeria. <http://www.healthpolicyproject.com/index.cfm?ID=country-Nigeria>
- SB Morgen (2020). *Nigeria's kidnap: Problem May 2020 the economics of the kidnap industry in Nigeria*. SBM. https://www.sbmintel.com/wp-content/uploads/2020/05/202005_Nigeria-Kidnap.pdf
- SB Morgen (2022). *The economics of Nigeria's kidnap industry*. SB Morgen. https://www.sbmintel.com/wp-content/uploads/2022/08/2022_08_The-economics-of-Nigerias-kidnap-industry.pdf
- Obamwonyi, S. E., & Aibieyi, S. (2014). Public policy failures in Nigeria: Pathway to underdevelopment. *Journal of Policy and Development Studies*, 9(1), 74–83. Retrieved from https://www.arabianjbm.com/pdfs/JPDS_VOL_9_1/5.pdf. [CrossRef]
- Odabi, H. (2023). Lady goes into labor while queuing for cash at bank in Port Harcourt (Video). *Dabigal*. <https://thedabigal.com.ng/lady-goes-into-labor-while-queuing-for-cash-at-bank-in-port-harcourt-video/accessed>.

- Ogbuabor, D. C., & Onwujekwe, O. E. (2018). Implementation of free maternal and child healthcare policies: Assessment of influence of context and institutional capacity of health facilities in South-East Nigeria. *Global Health Action*, 11(1), 1535031. [CrossRef]
- Okeh, A. (2023). PHOTOS: Elections: Customers besiege banks for cash in Abeokuta. *Punch*. <https://punchng.com/photos-elections-customers-besiege-banks-for-cash-in-abekuta/>
- Okonofua, F., Ntoimo, L., Ogungbangbe, J., Anjorin, S., Imongan, W., & Yaya, S. (2018). Predictors of women's utilization of primary health care for skilled pregnancy care in rural Nigeria. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 18(1), 106. [CrossRef]
- Olonade, O., Olawande, T. I., Alabi, O. J., & Imhonopi, D. (2019). Maternal Mortality and Maternal Health Care in Nigeria: Implications for socio-economic development. *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences*, 7(5), 849–855. [CrossRef]
- Onoka, C. A., Onwujekwe, O. E., & Uzochukwu, B. S. C. (2010). Challenges in actual implementation of health policies: A review of payment exemption in Nigeria. *Journal of College of Medicine*, 15(2), 57–63. [CrossRef]
- Ope, B. W. (2020). Reducing maternal mortality in Nigeria: Addressing maternal health services' perception and experience. *Journal of Global Health Reports*, 4. [CrossRef]
- Shuaibu, Z. Y. (2023). Pregnant woman dies in Kano hospital over payment alerts delay. *Daily Trust*. <https://dailytrust.com/pregnant-woman-dies-in-kano-hospital-over-payment-alerts-delay/>
- Thompson, O. O. (2021). A History of Maternal Healthcare Services in Abeokuta, 1895-1987 (Unpublished PhD Thesis). University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.
- Thompson, O. O., Afolabi, A. S., Onifade, C. A., & Akinola, O. O. (2020). Causes and implications of public policy failures in Nigeria: The case of joint admission and matriculation board (JAMB). *LIWURAM Journal of the Humanities*, 21(2), 178–190.
- Thompson, O. O., Njemanze, P. O. M., Aduradola, R. R., Onifade, C. A., & Boge, F. I. O. (2015). A dereliction of the child rights' act: A diagnosis of a pretext in Nigerian context. *IRORO*, 16(1), 16–36
- World Health Organization (2019). *Maternal health in Nigeria: Generating information for action*. <https://www.who.int/news/item/25-06-2019-maternal-health-in-nigeria-generating-information-for-action>
- World Health Organization (2023a). *A woman dies every two minutes due to pregnancy or childbirth: Un agencies*. <https://www.who.int/news/item/23-02-2023-a-woman-dies-every-two-minutes-due-to-pregnancy-or-childbirth--un-agencies>
- World Health Organization (2023b). *Trends in maternal mortality 2000 to 2020: Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank group and UNDESA/population division*. WHO.
- World Health Organization (2023c). *Maternal mortality*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/maternal-mortality>
- World Health Organization (n.d.). *Life Expectancy: Nigeria*. <https://data.who.int/countries/566>

Does Microfinance Address Women's Strategic Gender Needs? Experience from Empirical Research

ABSTRACT

Purpose: The paper aims to analyze the impact of microfinance programs on women's empowerment needs in Bangladesh. It seeks to explore how involvement in microfinance programs influences the recipients and their children's health and education, asset ownership and control, and gender division of labor of women.

Methods: This study has adopted a qualitative case study design. Thirty-two recipients of micro-credit loans were selected through purposive network sampling from two of the leading non-governmental organizations of Bangladesh. Primary data of this study were collected through in-depth interviews, key informant interviews, and focus group discussion. Nongovernmental organization officials and staff and female borrowers' husbands were the key informants. Collected primary data were analyzed thematically.

Results: Findings of this study revealed that microfinance programs have a positive impact over the practical gender needs of the female borrowers as it enables them to access better health care and education for themselves and their children. However, microfinance has minimal role in meeting their strategic gender needs as it hardly addresses existing disparities in gender division of labor and subordination of women in Bangladeshi society.

Conclusion: The paper concludes that microfinance organization can be treated as a multi-level construct, at global, state, community, and individual levels. Women and their children are benefited through microfinance. While microfinance empowers women by meeting their practical gender needs, it does not address the socially created gender division of labor let alone it puts extra work burden on women.

Keywords: Bangladesh, development, empowerment, gender, microfinance

Introduction

The term microfinance has replaced the term microcredit in recent times due to its wider role, as microfinance adds the provision of savings and insurance services to that of credit. Some organizations also include training and other services such as health and education (Abed, 2000, p. 14). Microcredit programs mainly provided a small loan-oriented service, which some argue led to the *promoters of the second revolution*, which described the microcredit approach as only satisfying the interests of lenders rather than developing products that met the customers' needs. Institutional exclusion from formal financial provision leaves poor households dependent on informal financial services, often at usurious rates of interest. Microfinance organizations (MFOs) serve to address institutional exclusion, on the one hand, and adverse incorporation, on the other. The "market" end of the spectrum focuses on addressing financial exclusion through market-based solutions and rectifying information asymmetry, while the "movements" end emphasizes tackling deep-rooted structural inequalities that hinder access to financial services and broader social participation.

There is a great deal of debate in terms of how microfinance supports empowerment. Assumptions were made of enhanced choices and opportunities, increased access, and networking, but these dimensions link to the ways in which society's cultural value systems are represented, and the institutional frameworks at multi-level ways. This is less about the value of microfinance and is more about being concerned about the philosophy that should underlie the provision of financial services to the poor and poor women. Under this context, building on the notions of Moser's (1993) conceptualization of women's practical and strategic empowerment, this paper expands the conceptualization of empowerment and how microfinance membership fleshes out the materialities of empowerment. With the observations on the contextually embedded systems and processes in microfinance lending,

Faraha NAWAZ

Department of Public
Administration, University of
Rajshahi, Bangladesh

Received: 14.03.2023

Accepted: 25.12.2023

Publication Date: 31.12.2023

Corresponding Author:

Faraha NAWAZ

E-mail: faraha.nawaz@gmail.com

Cite this article as: Nawaz, F., (2023). Does microfinance address women's strategic gender needs? Experience from empirical research. *Advances in Women's Studies*, 5(2), 38-43.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

the paper aims to evaluate the extent to which access to financial services helps poor women address their practical daily needs as well as their strategic gender interests and whether the approach taken makes a difference to these outcomes.

Literature Review

Although numerous studies have endeavored to explore the influence of microfinance on women's empowerment, the results have yielded a diverse range of findings. Some studies have underscored positive outcomes, suggesting that microfinance fosters women's economic autonomy, decision-making agency, and overall well-being (Debnath et al., 2019). These studies primarily concentrate on practical gender needs, encompassing income generation, poverty alleviation, and improved access to financial resources.

However, a substantial proportion of studies tend to overlook the intricate dynamics of gender and overlook the nuanced experiences of women. Adopting a broad-brush approach, these studies often neglect to consider the diversities existing across diverse cultural, social, and economic contexts (Wattoo et al., 2015). Consequently, the applicability of their findings is hindered, impeding the comprehension of women's multifaceted needs. Nawaz and McLaren (2016) argued that microfinance may have a positive influence on poverty alleviation; it has not sufficiently alleviated women's oppression and male domination. However, Nawaz (2015) stated that microfinance is not a magic bullet that can reduce gender discrimination overnight. Besides, it works as a catalyst in reducing the vulnerability of women by putting them in a better position to negotiate gender relations.

Nawaz and Bushra (2023) argued that during coronavirus disease 2019, women endured huge work burden associated with productive, reproductive, and community work. The article reveals that women's reproductive work burden and their vulnerability have increased during the pandemic.

Theoretical Framework

Moser (1993) developed a framework that links the examination of women's roles to the larger development planning process. This framework encompasses both the technical and political aspects of gender integration into development. At the heart of the framework are three concepts: the first is the reproductive; the second is the productive; and the third is community work.

Identifying Gender Roles: Who Does What?

The first tool identified by Moser involves mapping the gender division of labor by asking who does what. In doing so, she identified triple roles in most societies. As defined by Moser, the reproductive work of poor communities is labor-intensive and time-consuming, and, in most cases, it is the responsibility of women. Women's productivity is less visible and less valued than men's. Table 1 shows the productive, reproductive, and community roles of women. This tool identified by Moser is very similar to the concept of practical and strategic gender interest described by Molyneux (1985 cited in March et al., 1999, p. 57). Moser argues that because of the subordinate position of women in most societies, as a group, they have particular needs which differ from those of men. Table 2 depicts that Moser (1993) distinguishes between practical needs (to address inadequate living conditions) and strategic needs (for power and control to achieve gender equality).

Moser analyzed practical gender needs as being shared by household members, but women often identified this as their specific need. Practical gender needs do not challenge the existing gender division of labor whereas strategic gender needs relate to the gender division of labor, power, and control as well as issues such as legal rights, domestic violence, equal wages, and women's control over their own bodies. Fulfilling women's strategic needs requires strategies that enable them to become more capable of achieving gender equality. Meeting their practical/basic needs does not challenge women's subordinate position within and beyond the household. While volunteering or doing more work at home enables women to meet their basic needs, ironically their worldview may still be limited due to their lack of power to meet their strategic needs. Improving strategic empowerment needs to be based on making structural and procedural changes that provide more opportunities to women.

The paper reviews the extent to which microfinance has been able to empower women by enabling them to meet their strategic needs. Interventions that focus on meeting practical gender needs only respond to an immediate perceived necessity in a particular context, ignoring women's subordinate position in society. This paper explores the extent to which microfinance intervention has challenged women's subordinate position by meeting their strategic gender needs. This paper examines the effect of institutional interventions on women's power and control and the gender division of labor and explores how microfinance has enabled them to meet their strategic gender needs in addition to their basic needs. Moser links the allocation of resources with the bargaining process.

Methods

This study has adopted a qualitative case study design. Both primary and secondary data sources were explored to meet the purpose of the study. Thirty-two women recipients of microcredit loans from two of the leading nongovernmental organizations (NGOs) of Bangladesh, the Association for Social Advancement (ASA), and the Association for Community Development (ACD), were selected through a purposive network sampling technique. Respondents of this study were selected on the basis of their knowledge, activities, experience, and engagement with the microfinance programs of the two selected NGOs. The respondents were chosen from low-income families. They belong to the low socioeconomic class in the context of Bangladesh. Primary data of this study were collected through in-depth interviews, key informants interviews, and focus group discussions (FGD). The FGDs were conducted to help understand the nuances

Table 1.
Triple Role of Women

- Reproductive work involves the care and maintenance of households and their members such as bearing and caring for children, preparing food, collecting water and fuel, shopping, housekeeping, and family health care.
- Productive work refers to the production of goods and services for consumption and trade either in employment or self-employment. The functions and responsibilities often differ between men and women.
- Community work includes the collective organizations of social services such as ceremonies and celebrations, functions to improve the community, participation in group and activities, local political activities and so on.

Source: The author

Table 2.
Practical Vs. Strategic Gender Needs

Practical Gender Needs	Strategic Gender Needs
Water provision	Challenges to gender division of labor
Health care provision	Alleviation of the burden of domestic labor and child care
Opportunities for earning an income to provide for the household	The removal of institutionalized forms of discrimination such as laws and legal systems biased in favor of men
Provision of housing and basic services	Provision of reproductive health services and offering women choice for child bearing
Distribution of food	Measures against male violence

Source: Adapted from Moser (1993) cited in March et al. (1999, p. 58).

raised in the in-depth interviews and also compare the views of participants about the details of the two microfinance programs. Two FGDs were conducted with 12 microfinance clients to explore and understand their views about the programs offered by the NGOs. Key informants interview of this study worked with the NGO officials, and borrowers' family members, especially husbands. Interviews with the NGO officials and staff from respective local branches of the selected NGOs have provided information regarding various programs and activities of ASA and ACD, their credit delivery mechanism, loan disbursement, and loan recovery system. Key informants interview helped a lot to ensure the validity of the data recorded from the microfinance participants by cross-checking data as well as further exploring whether/how NGOs assist rural women to achieve. Collected qualitative data of this study were analyzed using the thematic analysis technique.

Results

Practical gender needs mean women's basic needs that include water provision, health care provision, opportunities for earning an income to provide for the household, provision of housing and basic services, and distribution of food. During the interviews, we were told that women are still responsible for taking care of and maintaining the household and its members, caring for the children, preparing food, collecting water and fuel, shopping, housekeeping, and family health care. These are unpaid and labor-intensive activities that are almost always considered to be the responsibility of women.

Microfinance and Women's Health Behavior

With regards to the fulfillment of women's practical gender needs, they were asked about their daily food intake, food quality, access to health care facilities, and most importantly their husbands' attitude toward these issues. The field study results showed that in most instances the women's daily food intake, nutrition, and food quality improved after being involved in microfinance.

Table 3.
Standard of Living After Being Involved in Microfinance

Views on the Change with Regards to Standard of Living After Being Involved in Microfinance	Number of Respondents and Percentage
Improved	28 (87.5%)
Deteriorated	4 (12.5%)
No change	0
Total	32 (100%)

Source: Field study.

Access to finance enabled them to fulfill their practical needs relating to their standard of living.

Table 3 depicts that 28 (87.5%) of women respondents experienced an improved standard of living following their involvement in a microfinance program. On the other hand, the standard of living for 4 (12.5%) respondents worsened. There were no respondents whose standard of living did not change. Respondents made the following statements:

Before joining a microfinance program, I only ate eggs once a week. Now we eat eggs almost every day. I only cooked fish or meat once a month. Now I can cook either fish or meat once a week, so my food intake and quality have improved. (MK-25, in-depth interview on 4 May 22)

"I am a mother of two and my husband is unemployed. Previously, I used to take my children to the village doctors for treatment. But the microcredit and health awareness-building programs of the NGO have changed things for my family. Now I take my children to the government medical center where I can get better treatment (NS-28, in-depth interview on 4 May 22).

I would never think of drinking milk or eating food made from milk. Now I have a dairy farm that I began with a loan taken from an NGO. Our whole family is now able to drink not only milk every day but also eat many foods made from milk. I have also gained knowledge about nutrition and hygiene practices that I learned from NGO apa (sister). I now try to cook healthy food which was beyond my imagination before being involved in microfinance (RG-22, in-depth interview on 4 May 22).

Moreover, the field study revealed that women's access to health care services improved to some extent after their involvement with an NGO. Women's access to health care and health awareness has increased since their involvement with NGOs. Once women had access to finance, they were able to buy nutritious food and obtain more effective medical treatment not only for themselves but also for their children.

Before my enrollment in a microfinance group, I had very little awareness about my own or my family's health. I used to go to the medicine sellers for treatment, who are the cheapest option for medical care. I have now received fifteen days of nursing training from ASA and realized the mistakes I had made in the past. I now do home visits and supply medicine to rural people. Village people also come to my house to buy medicine. When I need to see a doctor, I go to a medical center for me and my children. As a trained nurse, I also suggest

Table 4.
Relation Between Microcredit and Children's Education

Effect on Education	Number of Respondents	Percentage (%)
No effect	13	40.625
Increased affordability	15	46.875
Decreased child labor and dropout	4	12.5
Total	32	100

Source: Field investigation

to others that they don't go to a fake physician or medical seller for treatment. (SK-27, in-depth interview on 4 May 22)

Thus, women's empowerment has also resulted in benefits for other family members. As a consequence, the husbands' attitudes toward the health of their wives have also changed. This change has arisen not so much because of their increased awareness about the health needs of their wives, but rather because they no longer have to spend as much money for their wives' treatment, especially with respect to their domestic and family health needs.

Microfinance and Education

Table 4 reports the relationship between microfinance and the educational outcome of school-going children of the microcredit recipients. The respondents of this study have reported that their students can now get better education as it has enabled them to afford their educational expenses. Female students at the secondary level have benefited the most as microcredit has prevented child marriage and potential dropouts from school. Additionally, some respondents of this study have expressed that because of the microcredit loans, they can now send their children to school, who were on the verge of child labor to support their families. In this regard, one respondent of this study has asserted-

I was thinking about sending my fifth-grader son to work in a tea stall in the town. He wanted to study but our family income wasn't enough to bear the expenses. ... ACD's microcredit loans had enabled me to earn some additional money and saved my son from dropping out of school. (RG-22, in-depth interview on 4 May 22).

I had no money to buy books and other necessary educational equipment for my daughter and so I was thinking of stopping her education. But, microcredit loans have saved my daughter from getting married off. She is now studying to become a paramedic and I am grateful to the loan providers for saving my daughter's life (NS-28, in-depth interview on 4 May 22).

The findings of the field investigation of the present study provide positive evidence of the contribution of microfinance and credit-recipient women over their children's education.

Microfinance and Asset Accumulation

The field data reveal that only 8 (25%) women respondents were able to access land ownership through this process, leaving the majority of women with no access to land. However, due to the initiatives taken by the NGOs, the process of land ownership has been transformed. Culturally, the most common type of asset owned by women in Bangladesh is jewelry. The women can attain

this asset either through purchase or inheritance. The most common type of jewelry women prefer is gold or silver. From the field study, we determined that only 2 (6.25%) of women respondents owned gold through inheritance; however, following their involvement in microfinance, only 6 (18.75%) of the women respondents bought jewelry as a result of their improved economic position. The income of this particular group was comparatively high when compared with the remaining women beneficiaries. One of them reported that:

Before enrolling in a microfinance group I had very little money. With the loan I was given, I now operate a goat breeding business and I can make a profit of 4,000–7,000 Taka by selling each goat. I meet not only my family's needs but also I have made a gold chain for my daughter. It was beyond my imagination to buy gold before my involvement in the group. (MC-32, in-depth interview on 5 May 22)

Microfinance and Strategic Gender Needs: Gender Division of Labor

Women's strategic gender needs include challenges to the gender division of labor, alleviation of the burden of domestic labor and child care, the removal of institutionalized forms of discrimination such as laws and legal systems biased in favor of men, provision of reproductive health services, offering women choice for child-bearing, and measures against male violence. In this paper, we focus on the impact of microfinance on the gender division of labor as we believe this is one of the key indicators of women's strategic gender needs.

In regards to the gender division of labor, two of the respondents said:

We don't expect our husbands to do our household chores. This work must be done by a female. My husband is my Lord (provu). Because my husband takes care of me, I always support his decisions whether they are right or wrong. (NS-28, in-depth interview on 4 May 22).

As a female, I have to stay at home and do our household chores. I have taken a loan according to my husband's demand and have given it to him. I never ask questions about the expenditure of loans. I stay at home and do the household chores and my husband does all the outside work. I would never expect my husband to help me with household tasks. (AP-6, in-depth interview on 2 May 22).

Discussion

The paper reveals the extent to which microfinance has been able to empower women by enabling them to meet their practical and strategic needs. Interventions that focus on meeting practical gender needs only respond to an immediate perceived necessity in a particular context, ignoring women's subordinate position in society. The findings of the paper suggest that there is a clear positive microfinance intervention on women's practical gender needs. There is a clear positive impact on women and their children's health and education. Women and their children benefit from meeting their basic needs. However, the paper reveals that microfinance has no impact on the socially created gender division of labor, let alone increases women's work burden as women have to be involved in both productive and reproductive work.

Practical gender needs mean women's basic needs that include water provision, health care provision, opportunities for earning

an income to provide for the household, provision of housing and basic services, and distribution of food. In rural Bangladesh, women usually have very limited access to household resources and assets. However, the field study revealed that rural women's access to household resources increased to some extent after joining a microfinance program, with the majority of these women becoming involved in income-generating activities to some degree. In some cases, after joining a microfinance program, women were able to take responsibility for household earnings, and they also had a voice in decisions relating to household expenses.

Respondents to this study have reported mixed responses to the role of microfinance in their and their children's education. According to the field investigation of this study, microcredit mostly has a positive connection to the educational outcomes of the children of female borrowers, although some of the respondents have reported that there's no connection between microfinance and educational outcomes. Hazarika and Sarangi (2008) and Shimamura and Lastarria-Cornhiel (2010) have revealed that NGO credit program participation negatively affected children's school attendance and increased the probability of child labor during peak labor demand seasons in rural areas. Contrary to the findings of these studies, Bhuiyan et al. (2013), by taking the example of Grameen Bank, have revealed that members of Grameen Bank are performing better in terms of improving the education levels of borrowers' children and promoting their empowerment compared to non-members and control groups. Another study by Halder (n.d.) suggests that the continuation of primary education for ASA households has more than other groups who were not credit recipients.

During the interview, we were told that women are still responsible for taking care of and maintaining the household and its members, caring for the children, preparing food, collecting water and fuel, shopping, housekeeping, and family health care. These are unpaid and labor-intensive activities that are almost always considered to be the responsibility of women. In the case of meeting women's practical gender needs, almost all respondents had improved food intake, nutrition, and access to health care after joining the microfinance program. However, the field investigation has revealed that fulfillment of women's practical gender needs still fails to challenge the prevailing gender power imbalance and traditional gender division of labor within the household.

In our study, we find that women have responsibility for undertaking all household tasks even after their involvement in income-generating work. All of them still undertake all household duties, including cooking, washing, cleaning, nursing, building, and maintaining shelter for their family members. The husbands, by and large do not share any of these household duties, and the women's domestic and family work did not reduce despite the women's engagement in income-generating activities. Women's household work is not reduced nor negotiated with their male partners even after they have made an economic contribution to their families. Women's paid work through self-employment cannot challenge their conventional domestic duties. The paper revealed that most of the respondents chose home-oriented income-generating activities. One of the reasons is that women's domestic and family responsibility does not allow them to work far away from their home. Furthermore, lack of financial literacy and skill-based training are other factors that confine them to their home-oriented income-generating activities. They had to fulfill their entire domestic and family role following their return

from work, and they were expected to do their household work as perfectly as they did prior to their new working role, irrespective of the amount of money they were contributing to their families.

Conclusion and Recommendations

The evidence here is qualitative and offers opportunities for insights into the everyday of doing gender and in the being and doing of addressing both practical and strategic gender needs. Women's freedom and empowerment are aligned via social practices. As aid providers NGOs have a considerable role in guiding the behavior of women and men, so that defaults are peer-reviewed and offer a disciplinary code. However, we want to discount this, take a step back, and think about the authenticity of the impacts, and the measurements from the women's families themselves. Studies have previously allowed the development sector to frame the context and relationships rather than value the valuable attainments of women with women's organizations, made in a short space of time. This paper explores the reasons why recent evaluations of the empowerment potential of credit programs for rural women in Bangladesh have arrived at very conflicting conclusions.

We explore empowerment and microfinance as a theory of flows, networks, and assemblages to allow us to capture the nuances of the interplay and immateriality of women engaging in diver's microcredit actions. This enables us to see empowerment and microfinance as an interplay of people, ideas, places, and practices. Through specific examples of *assembling* empowerment and microcredit encountered in the field, including materials with interviews, facilitators in NGOs, and our analysis, we advance our understanding and theorizations of MFOs.

A way forward would be to move the debate into a historical discourse of Bangladesh, not of recounts of colonial formation, undoing and civilizing strategies. We have to remain hopeful in the current context where Bangladesh stands in the top 10 of the women's political empowerment indices. Female political scientists have often reported that getting women into political roles, in social and economic areas where they can actively contribute to the development process, in the long run offers more ways in building social protection mechanisms and in supporting sustainability to eradicate poverty.

The results of this study underline the necessity of microcredit as a vital tool for women's empowerment in the first place. The results produced in this study support the argument for offering microcredit services to low-income women, particularly in areas where women's access to finance is restricted. Furthermore, the study's findings could influence the creation of policies and programs that cater to the strategic and tactical gender needs of women. This research can help with the establishment of more efficient policies and programs that assist in the empowerment of women by identifying and addressing the strategic gender needs of women in order to empower them. The findings may also shed light on how microcredit providers might better serve female borrowers by catering to their gender-specific demands. In order to better understand the demands of female borrowers and to offer specialized services that are in line with their practical and strategic gender needs, this may entail implementing training programs for their personnel.

Based on the findings of this study, we propose the following policy suggestions.

1. **Develop gender-sensitive microfinance policies:** Governments and microfinance institutions (MFIs) should revamp the existing microfinance policy. This should involve the design of microfinance products and services that cater to the specific needs of women, such as flexible repayment terms, lower interest rates, and customized financial education.
2. **Address structural inequalities:** NGOs and MFIs and governments should work to address structural inequalities that limit women's access to resources and opportunities. This could involve initiatives to promote women's land ownership, increase their participation in decision-making processes, and address gender-based violence.
3. **Strengthen women's leadership:** Women's leadership is critical to the success of microfinance programs. Microfinance institutions should develop strategies to support women's leadership and participation in decision-making processes. This can include training on leadership and management, creating women's groups to share experiences and knowledge, and ensuring women's participation in governance structures.
4. **Address societal gender norms:** NGOs and MFIs should work to challenge societal gender norms that prevent women from accessing financial services and participating in economic activities. This can include engaging with communities to raise awareness of women's rights and the benefits of gender equality, and working with policymakers to create an enabling environment for women's economic empowerment.

Overall, these policy recommendations aim to ensure that microfinance is used as a tool to promote gender equality and empower women, rather than as a means of perpetuating gender inequalities. By taking a gender-sensitive approach to microfinance, governments and MFIs can help ensure that women are able to access the financial resources and opportunities they need to achieve their full potential.

Informed Consent: Written informed consent was obtained from microfinance recipients who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Abed, F. H. (2000). Microfinance NGOs in Bangladesh: Growth, impact, challenges. Paper presented at the Asian Regional Conference on the potential and limitations of economic initiatives in grassroots development - Current issues and Asian experiences, November. Rajendrapur, Bangladesh.
- Bhuiyan, A. B., Siwar, C., Ismail, A. G., & Hossain, T. B. (2013). Microcredit impact on children's education and women empowerment: A review experience of Grameen bank microfinance schemes in Bangladesh. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, 5(1), 66–71. [CrossRef]
- Debnath, D., Rahman, M. S., Acharjee, D. C., Latif, W. U., & Wang, L. (2019). Empowering women through microcredit in Bangladesh: An empirical study. *International Journal of Financial Studies*, 7(3). [CrossRef]
- Halder, S. R. (n.d.). *The BRAC micro-finance approach and its impact at individual, household and beyond household levels: A synthesis*. <https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-en-case-study-the-brac-microfinance-approach-and-its-impact-at-individual-household-and-beyond-household-levels-a-synthesis-2004.pdf>
- Hazarika, G., & Sarangi, S. (2008). Household access to microcredit and child work in rural Malawi. *World Development*, 36(5), 843–859. [CrossRef]
- March, C., Smyth, I., & Mukhopadhyay, M. (1999). *A guide to gender-analysis frameworks*. Oxfam Publishing.
- Moser, C. (1993). *Gender planning and development: Theory, practice, and training*. Routledge.
- Nawaz, F. (2015). *From gender disparity to women's empowerment* (Doctoral Dissertation). Flinders University.
- Nawaz, F., & Bushra, A. N. (2023). Pandemic Paradox: Unveiling the Gendered Impact of COVID-19 in Bangladesh. *HORIZON: Journal of Humanities & Social Sciences Research*, 5(1), 63–76.
- Nawaz, F., & McLaren, H. J. (2016). Silencing the hardship: Bangladeshi women, microfinance and reproductive work. *Social Alternatives*, 35(1), 19–25.
- Shimamura, Y., & Lastarria-Cornhiel, S. (2010). Credit program participation and child schooling in rural Malawi. *World Development*, 38(4), 567–580. [CrossRef]
- Wattoo, Z. A., Ayuub, S., Shabbir, M. S., Baloch, U., & Nasar, H. (2015). Strategies for empowering women and gender equality through microfinance in Pakistan. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 5(1), 228–238.

Kadınlarda Madde Bağımlılığı

Substance Abuse in Women

Gamze SAÇAKLI¹
Deniz ODABAŞ²

¹TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

²Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ÖZ

Madde kullanımı ve bağımlılığı sorunu ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan bir sorundur. Yapılan araştırmalara göre madde kullanımında başlama, madde kullanımını sürdürme ve tedaviye başvurma ve toplumsal damgalama bağlamında cinsiyete göre farklılıklar söz konusudur. Bu çalışmada madde kullanımı cinsiyet değişkenine göre değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla, kadın, madde kullanımı ve bağımlılığı ile damgalama anahtar kelimeleri verilerek literatür göden geçirmesi yapılmış ve elde edilen sonuçlar derleme olarak sunulmuştur. Elde edilen bulguların başında ilk kez madde denemede erkeklerin akranlarından kadınların ise daha çok duygusal ilişkide oldukları partnerlerinden etkilenmesi gelmektedir. Yine madde kullanmaya başlama yaşı, sürdürme gerekçeleri de cinsiyete göre fark göstermektedir. Kadınların toplumda erkeklerden daha fazla fiziksel/duygusal/cinsel travmaya maruz kalması madde kullanımına başlamada önemli bir etkidir. Kadınların bağımlılık eşliğinin erkeklerle oranla daha düşük ve nüks oranlarının daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Tedaviye ilk başvuru, ek psikiyatrik komorbidite ve toplumsal damgalamada kadın cinsiyetin daha dezavantajlı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, bağımlılık ile ilgili müdahale çalışmalarında cinsiyetin önemli bir belirleyici olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, kadın madde bağımlısı, damgalama, travma

ABSTRACT

The problem of substance use and addiction is not a new problem in our country and in the world; in fact, it can be said that this problem is as old as the history of humanity. According to the researches, there are differences according to gender in the context of initiating substance use, continuing substance use, and seeking treatment and social stigma. In this study, it was aimed to evaluate substance use according to the gender variable. For this purpose, a literature review was made by giving the keywords women, substance use, and addiction, and the results were presented as a compilation. At the beginning of the findings, men were affected by their peers and women were affected by their partners, with whom they are more emotionally involved, at the first substance trial. Again, the age of starting substance use and the reasons for continuing it differ according to gender. There are studies showing that women have a lower addiction threshold and higher relapse rates than men. It is observed that woman gender is more disadvantaged in terms of seeking initial treatment, additional psychiatric comorbidities, and social stigmatization. It is known that substance users are exposed to more trauma in society. In conclusion, it should be considered that gender is an important determinant in addiction intervention studies.

Keywords: Female addicted, stigma, substance abuse, trauma

Giriş

Madde kullanımı ve bağımlılığı ülkemizde ve tüm dünyada giderek yaygınlaşan bir halk sağlığı sorudur. Madde kullanımına ilişkin yaygınlık araştırmaları, önleme ve tedavi ile ilgili yapılan çalışmalar cinsiyet farklılıklarını ve cinsiyet değişkenine bağlı sorunları yeterince ele almamaktadır. Kadınlarda madde bağımlılığı sorununa cinsiyete dayalı bu farklılıklar göz önünde bulundurulmadan yaklaşılması durumunda kadınlarda madde kullanımı ve bununla ilişkili sorunlar tam olarak ele alınamayacaktır. (Covington, 2008; Tuchman, 2010).

Yapılan çalışmalarda kadınların madde kullanma olasılığının erkeklere göre daha az olduğu belirtilse de birçok bağımlılık yapıcı ilacı kötüye kullanma olasılığının kadınlarda (zayıflamak, stresi azaltmak gibi sebeplerle) erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Motyka, 2022).

Geliş Tarihi/Received: 30.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 30.05.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 20.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Gamze SAÇAKLI

E-mail: gamzes06@gmail.com

Cite this article as: Saçaklı, G., & Odabaş, D. (2023). Substance abuse in women *Advances in Women's Studies*, 5(2), 44-48.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Madde kullanımında cinsiyet farklılıkları ele alınmaya başlanmıştır (National Institute on Drug Abuse (NIDA), 2003). Elde edilen bulgulara göre ilk kez madde denemede erkeklerin akranlarından kadınların ise daha çok duygusal ilişkide oldukları partnerlerinden etkilenmesi söz konusudur (Ashley ve ark., 2003; Covington, 2008). Fizyolojik bazı nedenlerden dolayı pek çok yasadışı maddeye karşı kadınların erkeklere oranla daha hızlı bağımlı olabilecekleri, daha fazla risk içeren davranışta bulunabilecekleri ve daha fazla sorun yaşayacakları konusunda bazı yayınlar vardır (Back ve ark., 2011; Cormier ve ark., 2004; Fernanadez ve ark., 2016). Örneğin kadınlarda psikoaktif maddeler erkeklerden daha yavaş metabolize edilerek zararlı metabolitler vücutta daha uzun süre kalır. Bu durumda daha az ve daha kısa sürede madde kullanılsa bile mide ülseri, siroz, kanser ve beyinde küçülme gibi bazı hastalıkları yaşama olasılıkları daha yüksektir (Cormier ve ark., 2004). Madde kullanımı olan kadınların erkeklere kıyasla eğitim, istihdam gelir vb. kaynaklarının daha az olduğu, daha fazla fiziksel ve cinsel istismara uğradıkları (Ross, 2010), genellikle eşlerinin de madde kullandıkları ve komorbid pek çok fiziksel ve ruhsal hastalıklara sahip oldukları (Covington, 2008) belirtilmektedir.

Madde bağımlılığının insanların farkında olmadan yavaş yavaş ilerleyen bir süreç olduğu söylenebilir (Ögel, 2014). Cinsiyet ve madde bağımlılığı ile ilgili araştırmalarda "Teleskop" olgusu sıklıkla ele alınmıştır. Araştırmalar, kadınların daha kısa sürede daha az madde kullanarak sık kullanıma geçtikleri, kullandıkları maddeye karşı daha faklı tepki gösterdikleri, yoksunluk belirtilerini daha fazla yaşadıkları ve sık sık relaps olduklarını göstermektedir (Back ve ark., 2011; Cormier ve ark., 2004; Greenfield ve ark., 2010). Yani teleskop kavramıyla kadınların ilk madde kullanımından, bağımlılığın başlangıcına ve tedaviye ilk girişine kadar olan sürecin oldukça kısa sürede gerçekleşmesi anlatılmaktadır (Ross ve ark., 2010).

Madde kullanımında cinsiyetler arası farklılıklar oldukça önemlidir. Mevcut veriler, dünya genelinde kadınlar arasında madde kullanımının arttığını göstermektedir (Tolulope & Olaniyi, 2022). Çeşitli psikoaktif maddelerin kullanımına ilişkin istatistikler daha önceki cinsiyet farkının daraldığını göstermiştir (Greenfield ve ark., 2010; Motyka, 2022; The World Drug Report 2021). Dünya Uyuşturucu Raporu 2021'e göre psikoaktif madde kullanan her üç kişiden birinin kadın olduğu tahmin ediliyor. Veriler, hem bu ilaçların kullanımı hem de uyuşturucu tedavi merkezlerine bildirim açısından kadın ve erkek arasındaki endikasyon yüzdesinin giderek daha benzer hale geldiğini doğrulamaktadır (National Center for Drug Abuse Statistics (NCDAS), 2021; United Nations Office on Drugs And Crime (UNODC), 2021). Tahminler bu maddeleri kullanan kadınların yüzdesinin Asya ülkelerinde %10'dan Avrupa ülkelerinde %40'a kadar değiştiğini göstermektedir (Boroumandfar ve ark., 2020). Veriler aynı zamanda kadın uyuşturucu kullanıcıları arasında ölümlerin arttığını da doğrulamaktadır (VanHouten ve ark., 2019). Özbay ve ark., (2018)'de yapılan araştırmalarında, esrar, kokain veya amfetamin kullanan erkeklerin kadınlardan üç kat daha fazla olduğu, kadınların ise reçeteli ilaçları, özellikle reçeteli opioidleri ve sakinleştiricileri kullanma olasılığının erkeklerden daha fazla olduğu yer almaktadır. Bu çalışmayla benzer olarak Amerika'da yapılan bir çalışmada reçeteli ağır kesicilerin kullanımı kadınlarda %3,1 iken erkeklerde %1,7 olduğu belirtilmiştir (Wilson & Ferguson, 2022). Ülkemizde ise, Türkiye Uyuşturucu Raporu (TUBİM), 2022'de; 2021 yılında yatarak tedavi gören hastaların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde %92,8'inin erkek, sadece %7,2'sini kadın olduğu görülmektedir. Bu durumun, kadınlarda

madde kullanım sorununun daha az oluşundan mı yoksa tedavi başvurularının daha az oluşundan mı kaynaklandığı tartışmalı bir konudur.

Toplumun bağımlı olan kişilere yönelik olumsuz bir tutuma sahip olduğu bilinen bir durumdur. Psikiyatrik bir bozukluk olduğu bilinmesine rağmen alkol ve madde bağımlılığı diğer bozuklulara göre daha fazla stigmatize edilmektedir. 2022 yılında yapılan bu sistematik derlemede 16 gözden geçirme makalesi, 14 araştırma makalesi, 22 kitap ve textbook bölümü incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Madde bağımlılarına yönelik damgalamada kadınlara yönelik damgalamanın daha fazla olduğu, sonuçlarının daha ağır olduğu ve bu damgalamanın sadece bağımlı kişiye yönelik değil ailesine de yönlendirildiği gözlemlenmektedir. Kadın bağımlılara yönlendirilen bu damgalama sonucunda yasal, ekonomik ve ailesel sorunlar ile anksiyete ve duygu durum bozuklukları yaşama olasılıklarının arttığı söylenebilir.

Kadınlarda Bağımlılığın Nedenleri

Madde kullanma riskini artıran nedenlerde kadın ve erkeklerde ailesel, çevresel ve psikolojik olarak bazı ortak özellikler bulunmaktadır (Ögel, 2014). Madde kullanım nedenleri içerisinde; aile içerisinde madde kullanımı, geniş aile içerisinde yaşamak, aile içi stresin ya da şiddetin olması, parçalanmış aileler (Dilbaz, 2013; National Institute on Drug Abuse (NIH), 2020), duygularla başa çıkamama, özgüven eksikliği, kaygı ya da stresi azaltmak (NIH, 2020; Tolulope & Olaniyi, 2022), işsizlik ve bir gelirinin bulunmaması ve yetersiz barınma (NIH, 2020; Poole & Dell, 2005; Tolulope & Olaniyi, 2022) sayılabilir.

Kadınların madde kullanımındaki risk faktörleri şöyle sıralanmaktadır (NIH, 2020; Poole & Dell, 2005; Tolulope & Olaniyi, 2022): Kadınlar,

- Kullandıkları maddelerin etkilerine daha yatkındır.
- Kadınlar yalnız yaşamaya başlama, evlenme, boşanma, aile bireylerinden birini ya da çocuğunu kaybetme gibi bazı önemli dönemlerinde daha fazla risk altındadır.
- Özgüvenlerini artırmak, streslerini veya kaygılarını azaltmak, kilo kontrolü sağlamak, sorunlarla ya da duygularla başa çıkmak gibi nedenlerden madde kullanmaya daha yatkındır.

Kadınların travmatik olaya ve özellikle cinsel istismara maruz kalması erkeklere göre daha fazla olması madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilişkilidir. Cinsel istismara maruz kalmış kadının hem daha erken yaşlarda hem de daha şiddetli şekilde madde kullanması daha olasıdır.

Bağımlılıkta genetik aktarımı gösteren çalışmalarda kalıtımın %40 ila %60 arasında olduğu (Wang ve ark., 2012), kalıtımın cinsiyet farklılıkları erkekler ve kadınlarda %50 ila %60 arasında değiştiği söylenebilir (Dick & Agrawal, 2008). Erkekler ve kadınlar arasındaki bazı farklara bakıldığında; erkeklerin alkol ve maddeyi kadınlara oranla daha çok tolere edebildiği, kadınlarda ise daha az madde ya da alkolün daha kısa sürede daha fazla etki ettiği ve bağımlılık riskini artırdığı belirtilmektedir (Şimşek ve ark., 2018).

Kadınlarda Madde Kullanımı ve Travma

Kişinin başa çıkma yeteneğini aşan olaylar ruhsal açıdan travmatik olaylardır. Kendisine veya başkalarına yönelik tehdit olduğunu hisseden kişi, bu duruma karşı korku ve çaresizlik duygusuyla olayı yeniden yaşıyormuş gibi hissetmeye ve ona göre tepki vermeye devam edebilir (Sadock, 2005). Madde kullanıcılarının toplumda daha fazla travmaya maruz kaldığı bilinmektedir. Yaşam boyu travmaya maruz kalma oranı toplumda %36 ile %51 arasında

değişkenlik gösterirken ne yazık ki madde kullanıcılarında bu oran %99'lara kadar çıkmaktadır. Travmatik yaşantılardan kaynaklı madde kullanımı olabileceği gibi madde kullanımından kaynaklı travmatik yaşantılar olabilmektedir (Ağaçhanlı, 2016). Kişi, bağımlı olduğu maddeye ulaşabilmek için sürekli tehlikeli durumlara girer, risk alır ve sonuç olarak pek çok fiziksel ve psikolojik travmaya maruz kalır (Aldemir & Tan, 2011). Amerika'da yapılan araştırmalarda travma sonrası stres bozukluğu olan bireylerde madde kullanımı olmayan bireylere göre 2 ila 4 kat fazla olduğu belirtilmiştir (McCauley ve ark., 2012). Araştırmalara göre bağımlılarda çocukluk çağı travması genel popülasyona göre daha sık rastlanmakta ve yaygınlık oranı %30-%59 arasında bildirilmektedir (Aldemir & Tan, 2011).

Yapılan bir çalışmada, bağımlı kadınların %72'si duygusal istismara, %74'ü cinsel istismara, %52'si fiziksel istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir (Covington, 2008). Kadınların maruz kaldıkları travmatik yaşantılar bu kadınların, madde kullanımı, travma sonrası stres bozukluğu ve diğer ruhsal bozukluklarla karşılaşma olasılığını arttırabilir (United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2004). Pek çok kadın travmaya sebep olan olayları ya da kişileri hatırladıklarında bu durumla başa çıkabilmek için alkol ya da madde kullanabilmektedir. Bu nedenle bağımlılık tedavileri başarısız olmakta, tedavi girişimleri olumsuz sonuçlanmaktadır. Travmatik durumlarda kişinin yeterli desteği alamaması nedeniyle madde kullanarak kişi bu durumun üstesinden gelmeye çalışmaktadır (EMCDDA, 2009).

Tedaviye katılan erkek ve kadınlarla yapılan çalışmada kadınların erkeklere göre daha fazla kötü muameleye ve özellikle cinsel istismara maruz kaldığı görülmüştür. Bu durum, bağımlı kadınların tedavisinde psikopatolojik durumların daha fazla olduğu ve mevcut hastalık durumunun daha karmaşık olduğunu göstermektedir (Fernandez ve ark., 2016).

Kadınlarda Damgalanma (Stigmatizasyon)

Damga, bir kişinin, ruhsal hastalığı, etnik kökeni, madde bağımlılığı gibi sahip olduğu bazı özellikleri nedeniyle kusurlu, güvenilir veya yetersiz olarak değerlendirilmesidir. Görüldüğü gibi bu tür bir önyargının önemli ölçüde olumsuz duygu içerdiği, dolayısıyla bu önyargının damgalanmış insanlar için önemli ölçüde olumsuz sonuçları olduğu açıktır (Goffman, 1963). Akıl hastalıkları ve madde kullanım bozuklukları sağlık sorunları arasında her zaman en çok damgalanan alan olmuştur. Son yıllarda sağlık hizmet sunucularının ve halkın bu hastalıkların genetik ve nörobiyolojik temelleri hakkında bilgilendirilmelerine rağmen damgalama halen devam etmektedir (Volkow ve ark., 2021). Bugün ruhsal hastalıkları damgalamanın kişilerde ağır bir yük oluşturduğu ve ruhsal hastalıkların tedavisinde başarı sağlanması için başta damgalama ile mücadele etmek gerektiği bilinmektedir (Finzen, 2017). Madde bağımlılığı kavramı damgalama, yasa dışı olma ve zarar görme/zarar verme gibi pek çok olumsuz yargıyı da beraberinde getirir (Ögel, 2010). Madde kullanımında/bağımlılığında kadınların erkeklere göre daha fazla damgalandığı söylenebilir (Covington, 2008; Ögel, 2004). Çünkü toplumda kadın ahlaki değerlere sahip, gelenekselleşmiş aile yapısını sürdüren ve en önemlisi de gelecek nesilleri yetiştiren annedir (Ögel, 2004). Örneğin bağımlı olan kadın "kötü anne, kötü eş" algısıyla karşı karşıyadır (Covington, 2008). Bu durum kadının suçluluk ve utanç duyarak bu damgalamayı içselleştirmesine, tedaviye başvurmamasına ve madde kullanımına devam etmesine neden olmaktadır (Covington, 2008; Ögel, 2004; Poole & Isaac, 2001). Amerika Birleşik Devletler (ABD)'de akıl hastalığı olan kişilerin %35'inin, madde

bağımlılığı olan kişilerin ise yaklaşık %90'ının tedavi görmediği gerçeği göz önüne alındığından damgalamayı azaltma çalışmaları önem kazanmıştır (Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA, 2020).

Her alanda yaşanabilecek damgalamanın en kötülerinden biri sağlık kurumlarında yapılan damgalamadır. Sağlık profesyonellerinin ruhsal hastalığı olan kişilere karşı yargısı büyük bir sorun teşkil ettiği, kişilerin tedaviye başvurmalarında ve hastalığıyla baş etmelerinde olumsuz yönde etkilendikleri görülmektedir (Asan, 2019). Sağlık kurumları, hastaların kendilerini en savunmasız hissettiği ve yardıma en çok ihtiyaç duyduğu yerdir. Buralarda yapılan damgalama hastalıkların önlenmesinde ve tedavisinde ciddi engel teşkil etmektedir (Nyblade ve ark., 2019; Thornicroft ve ark., 2010). Sağlık kurumlarında yapılan damgalama nedeniyle sağlık çalışanları da benzer bir sorun yaşadığında tedaviye başvurmamaktadır (Kebede ve ark., 2013). Almanya'da yapılan bir çalışmada depresyon ve şizofreni hastalarına yönelik tutumun karşılaştırıldığı bir çalışmada halkın, ruh sağlığı personelinin şizofreni hastalarının tedavisinde daha etkili olduğu, buna karşılık depresyon hastalarında yararlı olmadıklarını düşündüklerini ortaya koymuştur. Bunun nedeni olarak ise, şizofreninin biyolojik ve kontrol edilemeyen etkilerden kaynaklandığını, depresyonun ise daha çok kişisel etkilerden ve yetersizliklerden kaynaklandığını düşünmektedir (Thornicroft ve ark., 2010). Damgalamanın ek zarar verici etkileri de kişiler tarafından içselleştirildiğinde ortaya çıkar. Kendini damgalamanın, yardım arama isteğini azalttığı, iyileşebileceğine dair inancını azalttığı, intihar riskini arttırdığı ve mesleki işlevselliğini azalttığı söylenebilir (Volkow, 2020; Yanos ve ark., 2020).

Gebe veya çocuğu olan bağımlı kadınlar çevrelerindeki insanların damgalamasıyla kendilerini değersiz hissetleri ve güvenilmediklerini düşündükleri bilinmektedir. Sağlık profesyoneliyle olumsuz deneyim yaşayan bağımlı kadınlar bu personele ve sağlık kurumuna yönelik güvenlerinin azaldığını belirtmektedir. Ayrıca bağımlı anne olmanın bağımlı bir kadın olmaktan daha fazla damgalandığı ve bağımlı annenin bağımlı bir kadına göre kendilerini daha fazla yargıladığı ve kendilerine güvenlerinin daha az olduğu görülmüştür (Howard, 2015). Gebe ya da çocuğu olan bağımlı kadınlarda oluşan damgalanma korkusu ya da çocuğunu kaybedeceği düşüncesi tedaviye başvurmada engel oluşturmaktadır (Ali, 2020; NIH, 2020; Verissimo & Grella, 2016).

Bazı topluluklarda halen madde bağımlılığının bir hastalık olmadığı ve bağımlılığın kişilerin kendi seçimleri olduğu düşünülmektedir. Bu toplumlarda sağlık profesyonelleri de toplumun bir parçası olarak bu yarıdan etkilenecek, bağımlı bireylere kötü hizmet sunabileceği belirtilmektedir (Rasheed ve ark., 2016).

Madde Bağımlılığında Tedavi

Toplumdaki madde bağımlısı olan kişilere yönelik damgalama kişilerin tedaviye başvurmasında engel teşkil ettiği bilinmektedir (Covington, 2008; Yang, 2017). Kadın bağımlılara yönelik toplumdaki daha olumsuz bu tutumdan dolayı kadınların, tedaviye de daha az başvurduğu düşünüldüğünde; bağımlılığın erkeğe özgü bir hastalık olarak görülerek tedavi programlarının bu gruba yönelik planlansa da (SAMHSA, 2011), tek başına cinsiyetin madde bağımlılığı tedavisinde kalıcılığı öngörmesi olası değildir (SAMHSA, 2013). Kişilerin tedaviyle ilgili süreç hakkında bilgilendirilmesi, her aşamada alınan kararlara tam olarak katılması ve süreci anlamaları hem iyileşmedeki hem de bu iyilik halinin sürdürmedeki katkısı önemli olacaktır.

Kadınların tedaviyi bırakma olasılıklarının daha yüksek olduğu varsayılmıştır (Covington, 2008; Motyka, 2022). Ancak bazı literatür bu görüşe karşı çıkmaktadır (SAMHSA, 2013). Ancak yapılan araştırmalar ve klinik deneyimler, kadınların kadın odaklı tedavi programlarında daha iyi sonuç aldığını göstermektedir. Tedavide asıl ihtiyaç karma programlardan daha çok kadınlara özgü tedavi programlarıdır (Covington, 2008). Araştırmalar, kadınların madde kötüye kullanımıyla ilişkili olumsuz fizyolojik sonuçlara karşı daha savunmasız olduğunu, ruhsal hastalıkların daha yaygın olduğunu, fiziksel veya cinsel istismara daha fazla maruz kaldıklarını, ciddi tıbbi sorunlar, yetersiz beslenme, ilişki sorunları (aile içi şiddet dahil) ve sosyal destekteki eksikliklerini daha fazla yaşadıklarını göstermektedir (Brown ve ark., 2003; Brunette ve ark., 2004; Hernandez-Avila ve ark., 2004). Bu risk faktörleri ve kadınların ortaya çıkan ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayan ve travmaya yönelik terapileri de içeren kapsamlı tedavi modelinin geliştirilmesi önemlidir. Kadınlara yönelik tedavi hizmetleri, tıbbi hizmetler, sağlığın teşviki, yaşam becerileri, aile ve çocuklarla ilgili tedavi hizmetleri, kapsamlı ve koordineli vaka yönetimi gibi kadınlar, hamile kadınlar ve çocuklu kadınların özel ihtiyaçlarını karşılamak için standart bakımın ötesine geçmelidir (SAMSHA, 2013).

Sonuç ve Öneriler

Madde kullanım bozukluğunda cinsiyetler arası bazı ortak özellikler bulunsa da; cinsiyetler arası bazı temel farklılıklar konuyu ele alma, önleme ve tedavi çalışmaları ve en önemlisi bütüncül müdahale planı oluşturulmasında belirleyici rol oynamaktadır. Kadınların fizyolojik özellikleri, yaşam boyu duygusal ve cinsel travmalara daha fazla maruz kalma olasılıkları madde bağımlısı olma riskini artırmaktadır. Ayrıca toplumun bağımlı olan kişilere yönelik sahip oldukları olumsuz tutum ve damgalama, toplumsal cinsiyet algısı ve annelik rolü nedeniyle kadın cinsiyetinde daha ağır ve zorlayıcı olabilmektedir.

Kadının bağımlı olması sadece kendi sağlıklarını, güvenliklerini ve refahlarını etkilememektedir, ailelerini, çevrelerini ve toplumu önemli ölçüde etkileyen halk sağlığı sorunudur. Madde kullanımında erkeklerle kadınlar arasındaki farkın giderek kapanması, kadın madde kullanıcılarının madde kullanımına bağlı fiziksel ve psiko-sosyal alanda önemli sorunlar yaşaması sebebiyle cinsiyete özgü, kapsamlı ve yapılandırılmış müdahale planlarının hazırlanması ve bu çalışmaların politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Tüm bu nedenlerle; bağımlılık tedavisinde cinsiyetin önemli bir farklılık nedeni olduğu kabul edilerek kadınlar için güvenli bir tedavi ortamı sağlanmalıdır. Kadınlara özgü hazırlanan tedavi programları ulusal politikalar tarafından desteklenmeli, kadınların çocukları, aileleri ve hayatlarında önemli olan kişileri de kapsamalıdır. Tedavi merkezlerinde kadınlara yönelik sunulan hizmetler kapsamlı, bütünlük ve içerisinde bulunan topluma uygun olmalıdır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – G.S.; Design – D.O., G.S.; Supervision – D.O.; Resources – G.S.; Literature Search – G.S.; Writing Manuscript – G.S.; Critical Review – D.O.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – G.S.; Tasarım – G.S., D.O. Denetleme – D.O.; Kaynaklar – G.S. Literatür Taraması – G.S.; Yazıyı Yazan – G.S. Eleştirel İnceleme – D.O.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Kaynaklar

- Ağaçhanlı, R. (2016). *Opioid tedavisindeki kadın hastalar ile opioid kullanım bozukluğu olmayan kadınların cinsel işlev bozukluğu ve travmatik yaşantılar açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi.
- Aldemir, S., & Tan, S. (2001). Travma ve bağımlılık sendromları. *Yeni Tıp Dergisi*, 28(4), 198–202.
- Ali, M. M. (2020). Substance use disorder treatment, perceived need for treatment, and barriers to treatment among parenting women with substance use disorder in us rural counties. *Journal of Rural Health*. [CrossRef]
- Asan, Ö. (2019). Ruhsal Hastalıklar ve Damgalama; Toplumda, Medyada, Sağlık Çalışanlarında, her yerde... *Sakarya Tıp Dergisi*, 9(2), 199–205.
- Ashley, O. S., Marsden, M. E., & Brady, T. M. (2003). Effectiveness of substance abuse treatment programming for women: A review. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 29(1), 19–53. [CrossRef]
- Back, S. E., Payne, R. L., Wahlquist, A. H., Carter, R. E., Stroud, Z., Haynes, L., Hillhouse, M., Brady, K. T., & Ling, W. (2011). Comparative profiles of men and women with opioid dependence: Results from a national multisite effectiveness trial. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 37(5), 313–323. [CrossRef]
- Boroumandfar, Z., Kianpour, M., & Afshari, M. (2020). Ups and downs of drug rehab among women: A qualitative study. *BMC Women's Health*, 20(1), 77. [CrossRef]
- Brown, L., Tucker, C., & Domokos, T. (2003). Evaluating the impact of integrated health and social care teams on older people living in the community. *Health and Social Care in the Community*, 11(2), 85–94. [CrossRef]
- Brunette, M. F., Mueser, K. T., & Drake, R. E. (2004). A review of research on residential programs for people with severe mental illness and co-occurring substance use disorders. *Drug and Alcohol Review*, 23(4), 471–481. [CrossRef]
- Cormier, R. A., Dell, C. A., & Poole, N. (2004). Women and substance abuse problems. *BMC Women's Health*, 4(1), S8. [CrossRef]
- Covington, S. S. (2008). Women and addiction: A trauma-informed approach. *Journal of Psychoactive Drugs, SARC Supplement*, 4, 377–385. [CrossRef]
- Dick, D. M., & Agrawal, A. (2008). The genetics of alcohol and other drug dependence. *Alcohol Research and Health*, 31(2), 111–118.
- Dilbaz, N. (2013). *Madde kullanım riski ve madde bağımlılığında korunma. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. Ankara, ISBN: 978-605-4628-53-7.
- EMCDDA (European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction) (2009). *The state of the drugs problems in Europe* (Annual report). Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-9168-384-0.
- Fernandez, M., Goni, L., Azanza, P., & Cacho, R. (2016). Gender differences in treatment progress of drug-addicted patients. *Women and Health*. [CrossRef]
- Finzen, A. (2017). *The Stigma of Mental Illness-End of the Story?*. Bölüm-2 (eBook). [CrossRef].
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Penguin.
- Greenfield, S. F., Back, S. E., Lawson, K., & Brady, K. T. (2010). Substance abuse in women. *Psychiatric Clinics of North America*, 33(2), 339–355. [CrossRef]

- Hernandez-Avila, C. A., Rounsaville, B. J., & Kranzler, H. R. (2004). Opioid, cannabis, and alcohol-dependent women show more rapid progression to substance abuse treatment. *Drug and Alcohol Dependence*, 74(3), 265–272. [CrossRef]
- Howard, H. (2015). Reducing stigma: Lessons from opioid-dependent women. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 15(4), 418–438. [CrossRef]
- Kebede, B., Abate, T., & Mekonnen, D. (2013). HIV self-testing practices among health care workers: Feasibility and options for accelerating HIV testing services in Ethiopia. *Pan African Medical Journal*, 15, 50. [CrossRef]
- McCauley, J. L., Killeen, T., Gros, D. F., Brady, K. T., & Back, S. E. (2012). Post-traumatic stress disorder and co-occurring substance use disorders: Advances in assessment and treatment. *Clinical Psychology*, 19(3). [CrossRef]
- Motyka, M. A., Al-Imam, A., Haligowska, A., & Michalak, M. (2022). Helping women suffering from drug addiction: Needs, barriers, and challenges. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(21), 14039. [CrossRef]
- National Institute on Drug Abuse (NIDA) (2003). *National Institutes of Health, U.S. Department of Health and Human Services*.
- National Institute on Drug Abuse (NIH) (2020). Substance use in women drug facts. <https://nida.nih.gov/publications/drugfacts/substance-use-in-women>. Erişim Tarihi: 09.03.2022.
- National Center for Drug Abuse Statistics [NCDAS] (2021, August 15). Drug Abuse Statistics. <https://drugabusestatistics.org/>
- Nyblade, L., Stockton, M. A., Giger, K., Bond, V., Ekstrand, M. L., Lean, R. M., Mitchell, E. M. H., Nelson, R. E., Sapag, J. C., Siraprasiri, T., Turan, J., & Wouters, E. (2019) Stigma in health facilities: Why it matters and how we can change it. *BMC Medicine*, 17(1), 25. [CrossRef]
- Ögel, K. (2004). Alkol ve madde kullanım bozukluklarında damgalanma. 3P Dergisi, 12 (Ek 3), 71-76Cilt
- Ögel, K. (2014). Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap: Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlılıkları Olanların Yakınlarına Bilgiler. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, K. (2010). Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme. Yeniden Yayınları.
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ., Eşici, H., Yancar, C., & Akylmaz, F. (2018). Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Journal On Addictions*, (1) 81-130.
- Poole, N., & Dell, C. (2005). Girls, Women and Substance Use. Canadian Centre on Substance Abuse (CCSA). ISBN 1-896323-67-7
- Poole, N., & Isaac, B., (2001). Apprehensions: barriers to treatment for substance-using mothers. Vancouver: British Columbia Centre of Excellence for Women's Health.
- Rasheed, A. H., Elsheikh, M. M., Elmissiry, M. A., Hatata. H. A., & Ahmed, N. (2016). Addiction Stigma Among Mental Health Professionals and Medical Students in Egypt. *Addictive Disorders & Their Treatment*. 15, 4.
- Ross, D., Kincaid, H., Spurrett, D., & Collins, P. (2010). *What Is Addiction?* Abraford Book.
- Sadock, B. J. (2005). Kaplan & Sadock's Concise testbook of clinical psychiatry. New York.
- SAMHSA. *The NSDUH Report (NSDUH Raporu)*. [2011, September 7]. Substance use during pregnancy–2002 and 2003 update 2005. <http://oas.samhsa.gov/2k5/pregnancy/pregnancy.htm>.
- SAMHSA (2013). Substance Abuse Treatment: Addressing the Specific Needs of Women. HHS Publication No. (SMA) 13-4426 First Printed 2009.
- SAMHSA (2020). Key Substance Use and Mental Health Indicators in The United States: Results From The 2019 National Survey On Drug Use And Health (HHS Publication No. PEP20-07-01-001, NSDUH Series H-55). Rockville, MD: Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Şimşek, G. M., Değirmenci, G., Solmaz, N. K., Saraç, M. S., Kahraman, B., Yılmaz, E., . . . Bozdoğan Ö. F. (2018). 101 Soruda Bağımlılık. Elma Basım.
- Thornicroft, G., Rose, D., & Mehta, N. (2010). Discrimination against people with mental illness: What can psychiatrists do? *Advances in Psychiatric Treatment*, 16, 53–59.
- Tolulope, O., & Olaniyi O., (2022). *Substance and Non-Substance Related Addictions*. ISBN 978-3-030-84834-7 (eBook) [CrossRef]
- Tuchman, E. (2010). Women and addiction: The importance of gender issues in substance abuse research. *Journal of Addictive Diseases*, 29(2), 127-38.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi [TUBİM]. (2022). Türkiye Uyuşturucu Raporu. <https://www.narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/Turkiye-Uyusturucu-Raporu-2022.pdf>
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. (2004). Substance Abuse Treatment and Care For Women: Case Studies and Lessons Learned. New York: United Nation Publications. Available at www.unodc.org/pdf/report_2004-08-30_1.pdf.
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] (2021). The World Drug Report. United Nations Publication: Vienna, Austria, 2021.
- VanHouten, J. P., Rudd, A. R., Ballesteros, M. F., & Mack, K. A. (2019). Drug Overdose Deaths Among Women Aged 30–64 Years—United States, 1999–2017. *Morb. Mortal. Wkly. Rep.* 2019, 68, 1–5.
- Verissimo, O., & Grella, E. (2016). Influence of gender and race/ethnicity on perceived barriers to help-seeking for alcohol or drug problems. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 75, 54–61.
- Volkow, N. D., Gordon, J. A., & Koob, G. F. (2021). Choosing Appropriate Language to Reduce The Stigma Around Mental Illness and Substance Use Disorders. *Neuropsychopharmacology*; [CrossRef]
- Volkow, N. D. (2020). Stigma and the toll of addiction. *The New England Journal of Medicine*, 382, 1289–90.
- Yang, H. L., Wong, Y. L., Grivel, M. M., & Hasin, D. S. (2017). Stigma and substance use disorders. *Curr Opin Psychiatry*, 30, 378–388.
- Yanos, P. T, De Luca J. S, Roe D, & Lysaker P. H. (2020). The impact of illness identity on recovery from severe mental illness: a review of the evidence. *Psychiatry Research*, 288, 112950.
- Wang, J. C., Kapoor, M., & Goate, A. M. (2012). The Genetics of Substance Dependence. 13, 241-261.
- Wilson, J. J., & Ferguson, M. (2022). *Substance and Non-Substance Related Addictions*. ISBN978-3-030-84834

İkinci Dalga Feminist Hareketin Feminizmin Gelişimindeki Dönüştürücü Rolü

The Transformative Role of the Second Wave Feminist Movement in the Development of Feminism

Gökhan BAYRAKTAR

Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Öz

Kadınlar, 17. yüzyılda Aydınlanma ile beraber sosya-kültürel, siyasi ve ekonomik yaşam alanlarında, toplumda atanan rollerine, ikinci sınıf statülerine, sistemli baskılara ve eşitsizliğe karşı mücadele etmektedirler. Bu mücadele, teori boyutunda başlamış olup, Fransız Devrimi'nde kadınların karşı cinsle eşit haklara sahip olması için fiziksel mücadeleye dönüşmüş ve bu hareket feminizm kuramının köklerini ortaya çıkarmıştır. Feminizm, temelde erkek egemen düzenin önüne geçerek kadın hakları için savaş veren, cinsiyetçi yaklaşımlara karşı olan, kamusal alan ve özel hayatta kadına yönelik baskıcı yaklaşımların sonlandırılması için mücadele veren bir yaklaşımdır. Feminizm, tarihsel süreç içerisinde evrimsel dönüşüme uğrayarak üç dalgaya ayrılmıştır. Feminist kadınlar, buldukları dönemin koşulları altında, önce meşru haklarını elde etmek, ardından ise özgürlüklerini evrensel ve bireysel boyutta politik bir talep olarak kazanmak için mücadele etmişlerdir. Bu evrimsel gelişim sürecinde, ikinci dalga feminist Hareketin toplumdaki dönüştürücü etkisinin ve feminizm kuramının oluşumunda ve şekillenmesinde üstlendiği önemli rolün ortaya konulmasına gereksinim duyulmuştur. Bu çalışmada; feminizm kavramı, tarihsel süreç içerisinde evreleri ve ikinci dalga feminist hareketin kuramsal yaklaşımları incelenmiştir. Makalede, geçmişte yaşanmış olay ve olguların açıklanmasında, sorunsalın geçmişle olan ilişkisinin irdelenmesinde ve tarihsel sürecin farklı bir şekilde gelişmesine neden olan etkenlerin ortaya konulmasında başvurulan bir usül olan karşılaştırılmalı tarihi yöntem esas alınmıştır. Çalışma; ikinci dalga feminizmin, feminist kuramın gelişim sürecindeki etkisini irdelemiş ve ikinci dalga hareketinin ortaya koyduğu kavramlarının, sorunsalın bütününe yönelik kapsayıcı yaklaşımı ve alt kategorilere kırılmasının temel kaynağı olması nedenleriyle feminizm kuramının teorik altyapısını oluşturduğu çıkarımı ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, ikinci dalga feminist hareket, toplumsal cinsiyet, ataerki, Simone de Beauvoir

ABSTRACT

Since the 17th century, women have been engaged in a struggle against their assigned roles, second-class status, systematic oppression, and inequalities in various spheres of society, especially during the Enlightenment period. This struggle began at the theoretical level and evolved into a physical movement during the French Revolution, giving rise to the roots of feminist theory. Feminism fundamentally aims to overcome patriarchal structures and advocate for women's legitimate rights, take a stand against gender discrimination, and eliminate the pressures and controls women face in the public and private domains. Throughout history, feminism has evolved through three waves. Feminist activists, adapting to the conditions of their time, primarily fought to attain their rightful rights and later pursued their freedoms as universal and individual political demands. In this evolutionary development process, there is a need to reveal the transformative impact of the second wave feminist movement on society and the important role it played in the formation and shaping of feminist theory. This study examines the concept of feminism, its historical stages, and the theoretical approaches of the second wave feminist movement. The article is based on the comparative historical method, which is a method used to explain the events and phenomena of the past, to examine the relationship of the problematic with the past, and to reveal the factors that cause the historical process to develop differently. The research explores the impact of the second wave feminism on the development of feminist theory and concludes that the concepts and issues brought forth by the second wave movement constitute the foundational source for the theoretical framework of feminist theory due to its comprehensive approach to the overall problem and its subdivision into various subcategories.

Keywords: Feminism, second wave feminist movement, gender, patriarchy, Simone de Beauvoir

Geliş Tarihi/Received: 28.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 06.12.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 31.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Gökhan BAYRAKTAR
E-mail: gokhanbayraktar@hotmail.com

Cite this article as: Bayraktar, G. (2023). The transformative role of the second wave feminist movement in the development of feminism. *Advances in Women's Studies*, 5(2), 49-56.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Erkeğin egemen olduğu iktidarlar ve toplumsal düzenlerde, kadının sosyal yaşamdaki rolü, sömürülüşü, cinsiyet ayrımcılığı gibi konular hakkında geçmişte verilen büyük mücadelelerin, günümüzde de önemini koruması, ilgili sorunların dönüşerek farklı boyutlarda varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Feminizmin ana konusu olan kadınlara yönelik geçmişten günümüze süregelen bu tartışmalar, tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapının oluşturduğu baskı içinde kadınlar tarafından yeni mücadelelerin, kavramsal tanımlamaların ve teorik yaklaşımların ortaya konulmasını gerekli kılmıştır. Bu sorunsalın neticesinde ortaya çıkan feminizm kuramı, başlarda yerel düzeyde bir grup hareketi olarak ortaya çıkarken, sonraları ise siyaset biliminin teorilerinden etkilenerek geniş düzlemde toplumsal ve politik bir harekete dönüşmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar farklı anlayışlardan, teori ve ideolojilerden esinlenmiş ve bu etkileşim verilen mücadeleleri yakından etkilemiştir. Bazı feminist grupların farklı bakış açılarına sahip olmalarının ve patriarkal sistemi farklı noktalardan tutarak eleştirmelerinin yanı sıra kadınların farklı zamanlarda farklı taleplerinin olması da feminist kuramın gelişiminde etkili olmuştur. Ayrıca feministlerin kendi içinde öz-eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları da Feminizmin süreç içerisinde farklı evrimsel dönüşümler geçirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada; feminizm kavramı literatürdeki tanımlamalar referans alınarak ortaya konulmaya çalışılmış ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan ekonomik ve toplumsal gelişmeler ışığında, kadın kimliğine yönelik uygulanan toplumsal baskı ve ötekileştirme politikasına rağmen kadının hak ve özgürlüklerini kazanmak için verdiği politik mücadelenin zaman içerisinde düşünsel boyuta taşınması ve diğer ideolojilerle girdiği etkileşim sonrası olgunlaşan feminizm kuramının gelişim dalgaları incelenmiştir. Aynı zamanda Feminizmin gelişim dalgaları arasında karşılaştırmalar yapılarak dalgalar arasında benzerlikler ve farklılıklar irdelenmiş ve ikinci dalga feminist hareketin ortaya koyduğu söylemler ve fikirlerin toplumları etkileme gücü ortaya konularak, feminist kuramının üzerindeki dönüştürücü rolü analiz edilmiştir.

Feminizm Kuramına Kavramsal Bakış

Fransız Devrimi döneminde ortaya çıktığı tahmin edilen feminizm, Latince’de kadın anlamını taşıyan “femine” kelimesinden üretilmiştir (Notz, 2012, ss. 9–11). Toplumda kadınların erkeklere göre dezavantajlı bulunduğu ve ikincil konumda olduğu düşüncesinden hareketle ortaya çıkan feminizmi G. Marshall, İngiltere’de doğan cinsiyet eşitliği ve kadın hakları için mücadele veren toplumsal bir mücadele olarak betimlerken (Marshall, 2005, s. 240); Hooks cinsiyetçi sömürüye karşı tavrı alan toplumsal bir hareket olarak ifade etmektedir (Hooks, 2002, s. 1). N. Arat ise feminizmi, cinsiyet eşitliği kuramına dayanan, cinsler arasındaki iktidar mücadelesini dönüştürmeyi hedefleyen bir politik akım olarak tanımlamaktadır (Arat, 2010, ss. 29–30). S. Özbudun ise Batı’nın Orta Çağ feodal yapısında burjuvazinin feodaliteye karşı yükselttiği taleplerin kadın alanına taşınması, dinsel propandaya karşı ortaya çıkan kadının özgürleşmesi ve siyasal haklarını kazanarak bireyselleşmesi olarak tanımlamıştır (Bozoğlu & Biçer, 1990, ss. 1–5). Geniş bir bakış açısıyla Michel tarafından feminizm, “[K]adınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlamış olduğu mücadeleye” şeklinde betimlenmiştir (Michel, 1984, ss. 6–7). Michel, toplumsal ilişkilerde kadın-erkek arasında

statü olarak biyolojik yapıdan kaynaklı bir karşıtlıktan çok, sosyal yaşamın her alanında dönüşümü ateşleyen kuvvetli bir çatışmanın olduğunu ileri sürmektedir.

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere feminizmi, kadınların sadece cinsiyetinden kaynaklı ezilmişlikleri inceleyen, toplumdaki erkek egemen düzene ve cinsiyetçi politikalara isyan eden, özel veya kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması gereken kadınların yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılması için mücadele eden ve farklılıkları gözetken bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

Feminizm kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla toplumdaki patriarkal düzen ve bu yapının ürettiği baskının sistematikleştiği ataerki kavramının da tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. En genel ifadeyle ataerki, iktidarın erkek egemenliğinde olduğu bir iktidar yapısıdır. Bu yapıda erkekler soylarının devamı için, kadınların cinsel yaşamları üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Kadına biçilen rol, kadının evin içinde kalmasını sağlayan annelik ve eşliktir. Dolayısıyla ataerki toplumlarda kadının doğurganlığı ve ev içerisindeki rolleri, yüzyıllar boyunca erkeklerin kadınlara karşı üstün olması algısını oluşturmuştur (Gilmore, 1990, ss. 29–32). 1970’li yıllarda patriarkal düzende erkeklik tipolojisini temsil eden ve iş sahibi, genç, kentli, beyaz, orta-sınıf, Batılı, heteroseksüel bir karakter olan “hegemonik erkeklik” kavramı üretilmiştir (Sancar, 2008, ss. 23–41).

Kadın-erkek arasındaki ayrışım, bazıları tarafından fiziksel bir fark olarak tanımlanmış olsa da toplumsal cinsiyete göre farklılık, davranışsal yaklaşımlar ve kültürel farklılıklardır (Karaosmanoğlu, 2016, s. 7). Toplumsal cinsiyet kavramı ilk defa psikiyatrist Robert Stoller tarafından 1968’de *Sex and Gender* (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) kitabında kullanılmıştır. Ardından Ann Oakley ise 1972’de *Sex, Gender and Society* (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) kitabını yayımlamıştır (Oakley, 2016, ss. 23–46). Oakley’in kitabıyla yaygınlaşan kavram, kadın-erkek arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve eşitsizliğe dikkat çekmek için kullanılmıştır (Hughes, 2002, ss. 11–12). Feminizm kavramı farklı araştırmacıların tanımlamaları üzerinden açıklanmaya çalışıldıktan sonra, kavramın odak noktası olan kadının ilişki sarmalı içerisinde olduğu toplumdaki yaklaşımlardan, eşitsizliğin sistematikleştirildiği ataerki kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı ve bu kavramların feminist kuramla ilişkileri ortaya konulmuştur. Bundan sonraki süreçte; feminizm kuramının tarihsel seyri ve geçirdiği evrimsel gelişim süreciyle devam edilecektir.

Feminizm Kuramının Tarihsel Gelişimi

Neolitik dönemlerde avcı toplayıcı toplumdaki avlanma, erkek-kadın arasındaki ilk iş bölümünü yaratmış ve hiyerarşi oluşturmuştur. Böylece denetim altına alınan kadınlar, kabileler arasında değiş-tokuş nesnesi haline getirilmiştir. Fakat o dönemde babalığın belirsiz halde olması nedeniyle soy zinciri anne üzerinden ilerlemiştir. Bu açıdan dönemin kadınları toplumların çınarı olarak görülürken, ham maddenin kullanımı, tarımın icadı ve özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte artı değer oluşması sayesinde evlilik dönemine geçilmiş ve anne soyluluğuna darbe vurularak kadının bir erkeğe ait olduğu döneme geçilmiştir. Madenleri çıkaran, hayvancılıkla uğraşan erkek, kadından daha kıymetli olmuştur. Sınıf ayrımlarına dayalı bir topluma geçişin, kadınların baskılanması ve boyunduruk altına geçmesiyle sonuçlanmasını savunan Engels’e göre; aile içerisindeki işlerin paylaşılması kadın ve erkek arasındaki ilk sınıf baskısını oluşturmuştur (Engels, 2010, ss. 14–88). Bu dönemden itibaren erkekler tarafından kadının emeğinin ve cinselliğinin sömürdüğü, kadının kamusal alandan

dışlanarak ikincil konuma atıldığı toplumsal kurumsallaşmanın temeli atılmıştır (Walby, 1986, s. 106).

Ataerki toplumlarda mutlak iktidarı ele geçiren erkekler, inanç eksenli kalıp yargılar nedeniyle aile/devlet üzerinde Tanrı'ninkine eş değer bir statüye kavuşmuştur. 11. yüzyıla gelindiğinde ise kilisenin yaptığı reformlarla kadınların kilise içerisindeki konumları terk ettirilmiş ve eğitimde, iş hayatında arka plana iten bakış açısı sistemleşmiştir. Kilise, kadınların göstermiş olduğu direnişten rahatsızlık duyarak Engizisyon hukukunu geliştirmiş ve bu dönemde on binlerce kadın yakılmıştır (Michel, 1984, ss. 29–23).

17.yüzyılda Rönesansın etkisiyle kişi haklarına önem veren aydınlar, kadınlara yönelik haksızlıklara karşı çıkmış ve eğitim aldıklarında erkeklerle eşit bir statüye denk gelebileceğini savunmuşlardır. Rönesans'la birlikte oluşan özgürlük talebi, kadınlarla erkeklerin eşit olabileceği fikrinin temellerini oluşturmuştur. Bu düşünceyle 1647'de İngiltere'deki burjuva sınıftan kadınların örgütlenerek hazırladıkları dilekçe, kadınların toplumda ötekileştirilmesine karşı verdiği mücadelenin önemli bir örneği olmuştur (Özgün, 2018, s. 380). Bu dönemde kadınlar toplum içerisinde statü kazanmaya başlasalar da orta sınıfın gelişmesi, üretimin aileden koparak kamusal alana taşınması neticesinde erkekler üretime katılırken, kadınlar mesleklerinden uzaklaştırılmış, eğitimden dışlanarak ev işlerine hapsedilmeye çalışılmıştır (Bendason, 1990, ss. 32–33).

Kadınlar ataerki sistemin baskılarına yönelik mücadelelerini kolektif çerçevede dillendirmiş olsalar da gelişmiş bir feminist bilincin oluşması 18. yüzyılda görülmüştür (Berktaş, 2012, s. 86). Fransız Devrimi, feminizmin ilk çıkış noktası olarak kabul edilir. O dönemde hayat kadınları, yoksulluğa dayanamayı Versailles Sarayı'na saldırmış ve bu hareketin ilk adımı olmuştur. Eşitlik ve özgürlük ideallerinin toplumsal yaşamda uygulanmaya başlandığı Fransız Devrimi sayesinde taleplerini daha geniş kitlelere ulaştıran feminist hareket, burjuva devrimi ile kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlükleri elde etmesi gerektiği fikrini daha güçlü duyurma imkânı bulmuştur. Bu yeni siyasal dönemde kadınlar en az erkekler kadar devrimde payları olsalar da kendilerine vatandaşlık haklarının verilmediğini fark etmişlerdir (Notz, 2012, ss. 38–39).

Bu dönemin devrimcilerinden olan Fransız Olympe De Gouges, Fransız Meclisi'nde 1789 yılında okunan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne karşı, bu bildiride sadece erkeğin kastedilmesi sebebiyle 07 Eylül 1791'de *Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'ni (De Declaration Des Droits EK-1) (Wikimedia.org, 2022) yazmıştır. Bildirge'de, kadınların özgür doğduğunu, kamusal alanda ve görevlerinde mutlak eşit olması gerektiğini, hukukta eşit sayılan kadın vatandaşların, yönetimde de söz hakkının olması gerektiğini savunmuştur (Michel, 1984, ss. 48–60). De Gouges, 1793 yılında savunduğu fikirleri nedeniyle giyotinle öldürülmüştür (Donavan, 2005, s. 15).

07 Ocak 1792'de ilk sistemli feminist meydan okumayı hayata geçiren İngiliz Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi* (A Vindication of the Rights of Woman EK-2) (Literaryladyiesguide, 2022) isimli kitabında kadınlara oy verme ve mülkiyet hakkının verilmesi ile eğitimde fırsat eşitliğini içeren medeni ve siyasi hakların tanınmasını talep etmiştir (Wollstonecraft, 2012, ss. 86–117). Bu talepler, temel haklar niteliği taşımaktadır ve birinci feminist dalga bunun üzerine inşa edilmiştir. Bu eser, kadının eşitlik söylemini güçlendiren bir yapıt olması nedeniyle feminizmin ilk temel eseridir ve ilk defa topyekün olarak

kadın hakları eşitlikçi bir anlayışla ortaya konulmuştur (Kayhan, 1999, ss. 36). Gösterilen mücadele neticesinde Yasama Meclisi, 20 Eylül 1792'de kadına boğanma hakkı vermek zorunda kalmıştır (Bendason, 1990, ss. 34–35). 1793'de ise Fransa'da kadın haklarını örgütlü bir şekilde sürdürebilmek için Devrimci Kadınlar Derneği kurulmuştur (Rowbotham, 1994, s. 44).

Sanayileşme süreciyle burjuva kadınları, çok küçük üretim yapabilecekleri hanelere kapanırken, işçi kadınları fabrikalarda en ağır işleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Emek gücünü hane içerisinde çıkarıp, kamusal alana taşıyan kapitalizmin çağrı olarak tanımlanan 19. yüzyıla gelindiğinde ise feminist hareket, kapitalist ekonomik sistemle ve bu sistemin erkek egemen yapısıyla mücadeleye girmiştir. Kapitalizmde kadınların karşılıksız emeği, sermaye birikiminin gerçekleşmesi için vazgeçilmez görülmüştür. Ataerki toplum yapısında olduğu gibi, liberal sistemde de kadınlar rasyonel olmadıkları gerekçesiyle eşit yurttaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır. O dönemde tahakküm karşısında direnişe başlayan kadınların sloganı “Oy vermiyorsam, vergi de ödemiyorum”dur (Michel, 1984, s. 70). Bununla beraber kadın ile erkeğin arasındaki eşitsizlik sorunsalı bir yana, kadınlar arasında da hakkaniyetli bir eşitlikten ve ortak bir problemden bahsetmek mümkün değildir. Kadın işçiler öncelikli olarak çalışma koşullarına, aldıkları ücretlerin yetersizliğine ve emek sömürüsüne karşı isyan ederken, burjuvazi kadınlarının mücadeleleri ise daha çok siyasi haklarını elde etmeye yönelik olmuştur (Scott, 1996, ss. 121–125).

Amerikalı yazar Sarah Moore Grimke, 1838 tarihinde yayınladığı *Letters on the Equality of the Sexes, and the Condition of Woman* (Cinslerin Eşitliği ve Kadının Konumu Üzerine Mektuplar) isimli kitabıyla, liberal yapı içerisinde kadınların öncelikle insan olmalarından kaynaklı ve var oluşlarının gereği olan doğal hakların erkeklerce kabul görmemesine tepkisini ortaya koymuş ve fiziksel eşitsizliğin kadının eşit olmayan statüye indirgenmesinin doğal hakların ihlali olduğunu ileri sürmüştür (Kayhan, 1999, ss. 35–36). 1848 yılına gelindiğinde Amerikalı yazar Elisabeth Cady Stanton tarafından, I. Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu'nda (Declaration of Sentiments EK-3) isimli *Duyguların Bildirisi*'nde (Greenmebrasil.com, 2023), kadınlara kamusal alanda erkeklerle eşit hakların verilmesi ve siyasi olarak oy verme hakkının tanınması vurgulanmıştır (Donavan, 2005, s. 394). Diğer taraftan, aynı yılda Fransa'da siyasal haklar için “Kadın Hakları,” “Kadın Kurtuluş Derneği” gibi hükümet dışı kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu girişimlerin etkisiyle kadınların, Meclis'de kadınlar tarafından temsil edilmesi düşüncesi yaygınlaşmıştır (Üste, 1999, ss. 94–95).

Bu dönemde dünya genelinde kadınların seçme-seçilme hakkı bir problem sahası olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Avrupa'da sadece önemli mevkilerde bulunan kocaların eşleri ile hiyerarşik yapıda bulunan kadınların oy verme hakkı varken, diğer kadınların oy kullanma hakkı yoktu. ABD'de ise kadınların yanı sıra siyahilerin de seçme-seçilme hakkı bulunmuyordu. ABD'de siyahi erkeklerle oy verme hakkının verilmesi, beyaz ve siyahi kadınların bu konuda hak arayışlarını ateşlemiştir. Öncelikle Kanada ve Fransa'daki kadınlar, ırkçı yaklaşımlara ve eşit haklara sahip olmak için karşı mücadeleye girişmiş ve şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Diğer taraftan, savaştan önce 1888'de kurulan Uluslararası Kadın Konseyi (International Council of Woman) ve 1902'de ABD ve İngiltere'de kurulan Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (The International Woman Suffrage Alliance) siyasi hakların kazanılması için büyük gayretler sarf etmiştir (Sevim, 2005, s. 49). Sufrajet olarak adlandırılan feminist aktivistlerin her türlü toplumsal baskıya rağmen verdikleri şiddetli mücadeleler neticesinde 1893'de Yeni

Zellanda, 1902'de Avusturalya, 1906'da Finlandiya, 1913'de Norveç ve 1917'de İngiltere'de kadınlara oy hakkı verilmiştir. Savaşın ardından ABD, Rusya, Almanya, İtalya, Danimarka, Hollanda ve Türkiye'nin de olduğu 21 ülke kadınlara oy kullanma hakkını koşulsuz vermiştir. Savaş esnasında fabrikalarda erkeklerin yerine çalışan kadınlar, savaşın ardından erkeklerin eve geri dönmesi ve işlerini istemesi üzerine işlerini kaybetmişler ve bazıları ise işlerinden olmamak için ucuz işçi olarak daha az bir maaş karşılığında devam etmeyi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Savaş esnasında erkekle kadının konumunun eşit niteliği, savaş sonrasında eski eşitlikli konumuna dönüş yaşamıştır (Donavan, 2005, ss. 45–47).

Feminist söylemler ilk olarak 17. yüzyılda dile getirildiği andan günümüze kadarki süreç içerisinde bazı evrelerden geçmiştir. Feminist hareketlerin başlangıcının olduğu 18. yüzyılda kadınların işçi olarak fabrikalarda çalışmaya başlamasıyla eylemsel süreçler için ilk adımların atıldığı, 19. yüzyılda kapitalizmin yaygınlaşmasıyla beraber oluşan sınıf çatışmalarına rağmen örgütlenme adına girişimlerde bulunulduğu ve vatanadaş olarak eşit haklara sahip olmak için savaştıkları, 20. yüzyıla gelindiğinde ise kadınların kamusal ve özel yaşamda erkeklerle eşit hakları kazanma taleplerinin bulunduğu gözlenmiştir. Feminizmin tarihsel gelişiminin belirli süreçlere ayrılmasının temel nedenleri; bazı grupların farklı bakış açılarına sahip olmasının yanı sıra feminist grupların farklı zamanlarda farklı taleplerinin bulunması, ataerkil ve kapitalist düzeni farklı perspektiflerden yorumlamalarıdır. Ayrıca feminizm, öz-eleştirisini yaparak, evrensel problemlerin yanı sıra kişiselleştirilmiş konulara da yönelerek değişim geçirmiştir (Taş, 2016, s. 164). Genel itibarıyla feminist hareketlerin tarihsel gelişim süreci dalga olarak adlandırılan üç kronolojik dönemden oluşmaktadır.

Birinci Dalga döneminde en kritik husus, erkek egemen toplum düzenine karşı direnerek, "cinsel devrim" tanımlamasıyla toplum içerisindeki kadının rolü ve zihinsel anlayıştaki dönüşümü sağlayacak aksiyonu başlatmak olmuştur. Birinci Dalga, cinsiyet eşitliği temelinde kadın-erkek eşitliği, özellikle eşit yurttaşlık haklarının, mülkiyet haklarının ve eğitimde fırsat eşitliğinin savunuculuğunu yapmıştır (Özsöz, 2008, ss. 51–52). Bu anlamda, rasyonel ve eşitlikçi özellikler taşıyan birinci dalga feministleri, kadınların politik haklarına kavuşması ve eğitim hakkının kazanılması yönünde gelişmeler kaydettikten sonra 1960'lı yıllarda, patriarkal sistemin ezici tutumundan kurtulma arzusuyla özgürleşme hareketlerinden de etkilenerek dönüşüm geçirmiştir. Birinci feminist dalga "hak" kavramı için çok önemli mücadeleler verirken; ikinci feminist dalga "özgürlük" kavramına vurgu yaparak, sosyal haklar ve kadının özgürleşmesi temelinde yükselmiştir (Collins, 1991, s. 165). Üçüncü dalga feminizm ise 1990'ların evresinde ikinci dalga feministlerinin zihinlerinde oluşturdukları evrensel tek tip kadın tipolojisine tepki göstererek, eşit haklara sahip olma taleplerini göz ardı etmeden, ama eşitsizliğin aynı zamanda etnik, dinsel ve ırksal farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürmüş, toplumdaki erkek egemenliğinin yanı sıra kadının kadınlık olan güç ilişkisini de tartışmaya açmıştır. Aynı zamanda üçüncü dalga "cinsel yönelim" temelli tartışmaları da ön planda tutmuştur (Durutürk, 2018, s. 78).

Feminizmin bir kadın hareketi olarak başladığı tarihsel yolculuğunda, farklı dönemlerden geçerek geliştiği ve teorik altyapısını oluşturarak sistematik bir mücadeleye dönüşümü açıklanmış ve dalga hareketleri arasındaki paradigma kırılmaları ortaya konulmuştur. Bundan sonraki süreçte ikinci dalga feminizmin bu gelişim sürecindeki rolü ve dönüştürücü etkisi ele alınacaktır.

İkinci Dalga Feminist Hareket

20. yüzyılda arka arkaya iki büyük dünya savaşının yaşanması nedeniyle feminist teörinin gelişim süreci, geçmişle kıyaslandığında durağanlığa girmiştir. Bu durağanlık, feminist hareketin kuramsal gelişiminin dinamiklerini de hazırlamıştır. 1960'ların sonlarında ABD'deki hükümet politikaları ve sivil haklar hareketi feminist teörünün yeniden önem kazanmasına neden olmuştur (Karaosmanoğlu, 2016, s. 27). ABD hükümeti, makro alanda iktisadi kalkınma sağlamak amacıyla değişik iş kolları için kadın iş gücü sağlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, kadınlara yapılan davetkâr çağrılarının en önemlisi üniversitelerden gelmiştir. Bu dönemde ABD hükümeti, iş hayatında ayrımcılığa maruz kalan kadınların önündeki engelleri kaldırma amacı taşıyan bir rapor hazırlamış ve bunun etkisiyle kadınların iş ortamındaki koşullarının iyileştirilmesi adına "Equal Pay Act" (Eşit ücret hareketi) yasalaşmıştır. Bu yasayla ABD hükümeti, kadınların iş hayatındaki rolünün arttırılması yönündeki hedefini, kadın-erkek eşitliği çağrısıyla hayata geçirmiştir. Bu durum, feministlerin her alanda eşitlik taleplerinin temelini oluşturmuştur (Notz, 2012, ss. 68–69).

1960'larda yeniden hareketlenen feminist hareket, ABD'den başlayarak Batı Avrupa'ya yayılmıştır. Bu süreçte feminist hareket, kökleşmiş otoriter yönetimlere karşı geniş ölçekli ortaya çıkan ve tüm dünyada etkisini gösteren 1968 hareketinden doğrudan etkilenmiştir. Kadınların eğitim alanındaki kazanımlarının ardından iyi eğitimli genç kadınlar, ikinci dalga feminist hareketi bu özgürlükçü hareketlerin ardından belirginleştirmiştir. Diğer taraftan, ilk dalgada elde edilen siyasal ve ekonomik haklar da bu hareketin çıkış noktasını oluşturmuştur. Modern feminizmin temellerinin kurucusu olan ve ikinci dalga feminist hareketin önemli düşünürlerinden birisi olan Fransız felsefeci Simone de Beauvoir'ın, kadınların gördüğü baskıların psikolojik, sosyolojik ve felsefi temelli incelemesini yaptığı ve 1949'da yayımladığı *Le Deuxième Sexe*, *Second Sex* (İkinci Cins) adlı eseri, ikinci dalga feminizmin teorik altyapısını oluşturmuştur (Beauvoir, 2000, ss. 17–18). Aynı zamanda ekonomik özgürlüğü olan ve iyi eğitimli kadınların dahi birçok yasakla karşılaştığını ileri süren Amerikalı yazar Betty Freidan'ın, kadınların durumunu "bir adı olmayan sorun" olarak tanımladığı ve kadına benlik kazandıracak şeyin sadece kendisinde olduğunu savunduğu 1963 tarihli *Kadınlığın Gizemi* (The Feminine Mystique) adlı eseri, feminist hareketin bu dönemde yeniden hareketlenmesine katkı sağlamıştır (Hannam, 2007, s. 137).

Birinci feminist dalga döneminde eğitim hakkı, iş hayatında yer alma, politik haklar kadınlara tanınmış olmasına rağmen, yasalarla belirlenen haklar, geleneksel toplumsal normlar, cinsiyetçi bakış açıları, örfler ve adetler sebebiyle bütünüyle uygulamada yaşam pratiklerine geçirilememiştir (Kolay, 2015, s. 8). İkinci feminist dalga tarafından, kolektif bir kadın kimliği tanımlanarak, kadının statüsü ve sahip olduğu roller erkeğe göre değerli kılınmıştır. Ayrıca kadının kamusal alanda yaşadıkları ötekileştirici davranışların karşısında durularak, kadınlara yönelik uygulanan baskıcı tutumlara karşı bütüncül bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu kimliğin öznesi ise ataerkil toplum yapılarına son vermeyi amaçlayan, her alanda eşit haklar isteyen ve cinsel özgürlüklerini kazanmayı arzu eden kadınlar olmuştur (Beauvoir, 2000, ss. 17–18). Kadının kamusal alana girmesi, ekonomik hayata katılarak bağımsızlığına ulaşma arzusu ve her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması hareketin temel amaçlarını oluşturmuştur.

İkinci dalga feminist hareket, daha başından itibaren farklı düşünce akımlarıyla etkileşime girerek liberal, radikal, marksist ve sosyalist feminizm gibi çok yönlü bakış açılarına sahip yeni teorilere ayrılmış olup, her bir grubun feminist düşünürleri ikinci dalga feminist Hareketin savunduğu kadın haklarının farklı kıstaslarını ele alarak, kadın haklarına alternatif çözüm arayışları getirmişlerdir (İmançer, 2002, s. 156). Liberal feminizm kapitalist ekonomik sistemi esas olarak kabul edip, kadın ile erkek arasında mutlak eşitliği savunurken, Radikal feminizm kadınların bedenlerinin kontrolünü ellerinde tutmalarına ve cinsel özgürlüğe odaklanmıştır. Radikaller ırksal, etnik, sınıfsal farklılıkları göz ardı ederek, kadınların sadece kadın kimliklerinden ötürü erkeklerin ezici tutumlarına ve yaklaşımlarına maruz kaldıklarını ileri sürmüştür. Marksist feministler kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkların dikkate alınmadığını ifade ederken, Sosyalist feminizm ise marksist ve radikal feminist kuramlarını bütünleştiren daha uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemiştir. Kadınların baskılanmasının temel kaynağının; sınıfsal değişiklikler ile beraber toplumsal cinsiyet ve cinsellikte saklı olduğunu ortaya koymuştur (Giddens, 2008, s. 517).

Bu dönemde feminist hareketin en önemli unsurları olarak; kamusal alanın yanında özel alana da odaklanarak değişime aileden başlanması, kadının cinsel özgürlüğü için önemli adımların atılması, kız kardeşlik yaklaşımıyla örgütleniş biçimi ve değişimi gerçekleştirmek için hayata geçirdiği projeler ön plana çıkmaktadır.

Ataerkil Toplumsal Yapıya Karşı Koyuş: Aktif Kadın Öznesi ve Aile

Beauvoir feminizm terimini; “Erkekler tarafından kadınları baskı altındaki durumlarıyla sınırlamak için icat edilmiş bir miter.” şeklinde ifade etmiştir (Beauvoir, 2000, ss. 131–159). Hayat arkadaşı Jean-Paul Sartre’in varoluşçuluk felsefesinden etkilenen Beauvoir, Freudcu yönleri ağır basan feminist bir varoluşçuluğun etkili olduğu eserinde, insanın kaderinin içinde bulunduğu toplumun belirlediği varoluşçuluğun teorik kavramlarından hareket ederek erkek cinsinin, kadını “Öteki” (Other) olarak tanımladığını savunmuştur. Kadının ötekileştirilerek sınıflandırılmasının kaynağını, bireylerin zihinlerinde oluşturduğu toplumu algılama biçimiyle ilintili olduğunu, bireyin kendini hep zıttı olduğu şeyle tanımladığını, bu nedenle kadınların doğrudan öteki olmaya mahkûm edildiğini ileri sürmüştür. Kadınlar kimliklerini aramaktan, yaşadığı toplum içerisinde varlık sebeplerini bulmalarından hep uzak tutulmuştur. Erkekler egemen oldukları iktidarlarının devamı ve özgürlük alanlarının muhafazası için kadınları birer düşman olarak görüp, onları sürekli denetim altında tutmuşlardır (Walters, 2005, s. 138).

Beauvoir’a göre kadınlar diğeri olmaktan çıkıp birer özne olabilir, kendi “Ben”ini yaratabilir; ancak ataerkil toplum yapısı bu durumun önündeki en büyük engeldir ve sosyal toplumun örüntüleri de haklar konusunda sınırlayıcı bir etkiye sahiptir (Beauvoir, 2000, ss. 155–159). Beauvoir, kadınları yalnızca doğanın değil, zaman zaman önyargıların, örf ve adetlerin de sınırlandırdığını savunmuştur. Bu nedenle toplumca baskılanan kadınlar için sadece yasal hakların elde edilmesi yeterli olmamış, kültürel ve ekonomik düzeyde köklü dönüşümlerin de gerçekleştirmesine ihtiyaç duyulmuştur (Tong, 2006, ss. 314–325).

Kadınların gerçekleştireceği köklü dönüşüm için aileden başlamak gerekir. Aile; ataerkil yapıdan dolayı cinsiyetçi sömürüyü arttıran, ev kadınlığı, annelik gibi kavramlar yüceltilerek kadını evsel alana

kapanmaya zorlayan ve kadınlara has olan “fedakârlık ve sadakatli olma” değerlerini yükleyen bir alan olduğu için dönüşümün başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Doltaş, 1995, ss. 53–54). Bu nedenle ikinci feminist dalga evsel alanın “özel alan” olarak tanımlanmasını eleştirmiş, ‘kadının özel alanın hizmetçisi’ olduğu yaklaşımına radikal bir karşı çıkış göstermiş ve “kişisel olan politiktir” sloganıyla en büyük mücadele alanı olarak özel alanı görmüştür. İkinci dalga feminizm, kamusal ve özel alan arasındaki ayrıma getirdiği eleştiriyle başarılı bir başkaldırış inşa etmiştir. “Kişisel olan politiktir” sloganının yaratıcısı olan Amerikalı yazar Kate Millett, ataerkil toplum düzeninin kadınlara atfettiği ikinci sınıflık durumunu, yayınlanan edebi ve felsefi eserlerdeki temsillerini inceleyen 1970 tarihli *Sexual Politics* (Cinsel Politika) adlı eserinde; bir grubun diğerini yönetmesi halinde iki grup arasındaki ilişkinin politik olduğunu, bu nedenle cinsiyetlerarası ilişkinin de politik olduğunu vurgulayarak, İkinci dalga feminist hareketin başarıları arasında yerini almıştır (Millett, 2000, ss. 106–110). Bu söylem; özelleştirilen aile ideolojisindeki baskılanan kadının erkekle eşit olduğunu ve kadının cinsel özgürlüğünü temsil etmesi bağlamında iki yönlü bir eleştiri ortaya koymaktadır.

Avusturyalı akademisyen Germaine Greer’in 1970 tarihinde yayımlanan *The Female Eunuch* (Dişi Hadım) adlı eseri; toplumsal koşullandırmalarla edilgen ve bağımlı bir varlık olarak sunulan kadın imgesini araştırırken, sorunun nedeninin ataerkil yapıdaki ailenin içindeki baskılardan kaynaklandığına dikkat çekmesiyle İkinci dalga feminist hareket içerisinde anılmaktadır (Mcgrath, 1999, ss. 177–184). Aynı tarihte yayımlanan İngiliz yazar Eva Figes’in *Patriarchal Attitudes* (Ataerkil Tavrılar) adlı eseri de kadına uygulanan baskıcı ve ezici tutumun sebebinin, patriarkal toplum yapısı ve kapitalist ekonomik sistem olarak sıralayarak bu harekete katkı sunmuştur (Figes, 1986, ss. 17–34). Beauvoir da kadınlar evlenerek rahata erebileceğini sanmasına rağmen, tam tersine bu durum kadınları ev içi özel alana hapsedeceğini savunmuş, çözüm olarak kadını özel alana hapseden yasal düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasının gerektiğini, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için iş dünyasında yerlerini almalarını ve kamusal alanda erkeklere sunulan fırsatların kadınlara da sunulması gerektiğini önermiştir (Gamble, 2001, s. 29).

Kadının Cinsel Özgürlüğü: Doğum Kontrol ve Kürtaj Hakkı

Erkeklerin zihnindeki cinsellik algısı ve kadın vücudu üzerinde söz sahibi olma içgüdüleri, kadınlara uygulanan baskıcı ve ezici tutumun ana unsurunu oluşturmaktadır (Donovan, 2005, s. 47). Ataerkil toplumların genelinde toplumsal zihniyette yerleşmiş olan bu kusurlu yaklaşım, kadının mutlak bir özgürlüğe kavuşmasının önündeki en temel engeldir ve bu engeli aşmanın yolu ile kadınlara cinsel özgürlüklerinin verilmesi ve bedenleri üzerindeki kontrole sahip olmalarını sağlamaktır.

Wollstonecraft, feminist teorinin klasiği olarak kabul edilen *Vindication of the Rights of Women* adlı eserinde; toplumsal düzenin oluşumunda erkeğin kas gücünün etkili olduğunu, bu durumun erkeği avantajlı bir konuma getirdiğini, bunun neticesinde toplumun kadınları yalnızca erkekleri memnun etme rolüne zorladığını vurgulamıştır (Wollstonecraft, 2012, ss. 86–117). Kadınların toplumdaki ezilmişliğinin ortadan kaldırılmasındaki yolun ise kadınların seksüel varlıklar olarak değil, insan olarak tanımlanmasında yattığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle kadın-erkek arasındaki ilişkiyi cinsiyet ayrımlarına gitmeden “insan” temelli bakış açısıyla, özel bir anlam yüklediği “akıl” kavramı çerçevesinde tahlil etmiştir (Vincent, 2006, ss. 301–306). Benzer şekilde kadınların, kas gücünün zayıflığı nedeniyle erkeklere

bağımlı olduğu, köleleştirilerek toplum içinde farklı bir sosyal konumda yer aldığını savunan İngiliz filozof John Stuart Mill'in 1869 tarihinde yayımlanan *The Subjection of Women* (Kadınların Köleleştirilmesi) adlı eserinde (Mill, 1987), toplumun akıl etrafında örgütlenmesinin gerektiğine ve cinsiyet gibi doğuştan gelen özelliklerin önemsizliğine vurgu yapmıştır (Geçit, 2013, ss. 109–113). Wollstonecraft kadınların, siyasal alanda baskılanmalarını ve cinsel bir obje olarak algılanarak, cinsel özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarını fark etmesine rağmen, "cinsel olanı" değil de "ev içini" politize etmeye yönelmiştir. Erkeklerin "cinsel zorbalık kimlikleriyle" mücadele edilmesi gerekliliğini, öncelikli olarak görmeyerek sonraki feminist dalgalarının eğilmeleri gereken konular arasına bırakmak durumunda kalmıştır (Donovan, 2005, s. 47). Bu açıdan, birinci feminist dalganın odaklandığı eşit yurttaşlık taleplerinin yanı sıra özgürleşme kapsamındaki taleplerin sinyallerini de göstermesi bakımından bu eser ayrıca önemli bir değere sahiptir.

İkinci dalga feminizm kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılıkların doğuştan var olduğunu, ancak cinsiyet temelli bu farklılıkların esas bir yol ayrımı oluşturmayacağını savunmuştur. Kadının bedensel özgürlük mücadelesi, Beauvoir'ın cinsiyet rollerinin doğadan kaynaklanmadığını, öğretimiş olduğunu iddia eden *İkinci Cins* adlı eserinde; "Kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesi ile "Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak" sözleriyle sloganlaştırılmıştır (Beauvoir, 2000, s. 159). Bu sloganlar, ikinci dalga feminizmin teorik ve pratik olarak izleyecekleri yolları ortaya koymuş ve toplumun etkisiyle şekillenen "toplumsal cinsiyet" kavramının bir özeti olmuştur.

1960'lı yıllarda tıpta yaşanan teknolojik gelişmeler, kadınların güvenli doğum yapmalarını sağlayan doğum kontrol araçlarının gelişmesini sağlamıştır. Böylece bedenlerinin erkek denetiminden çıkmasını talep eden kadınların, tarih boyunca beklediği cinsellikle doğurganlığın birbirinden ayrılması imkânı ortaya çıkmıştır (Kolay, 2015 s. 8). Bu nedenle kadınlar, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılması ve tüm kadınlara sunulabilmesi için dünya genelinde bu konu özelinde olan kanunların kaldırılması yönünde büyük bir çaba sarf etmişlerdir. 1966 yılında ABD'de Betty Freidan tarafından hayata geçirilen Ulusal Kadın Örgütü (NOW – National Organisation of Women), kadınların eğitim yoluyla bilinçlenmesi, çalışma hayatında yer bulması, aile hukukunun eşitlikçi temelde inşa edilmesi ve medyadaki cinsiyetçiliğin son bulması için mücadele etmiştir (Çakır, 2011, ss. 509–516). Yine bu dönemde cinsiyet rolleri üzerine kitaplar yazılarak, edebiyat cinsiyetçilikle mücadele için kullanılan alanlardan birisi olmuştur. Aynı zamanda üniversitelerde Kadın Çalışmaları Bölümleri, Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri kurulmaya başlanmıştır (Kolay, 2015, s. 9).

Feministlerin yoğun süren mücadeleleri sonucu Fransa'da 1967'de doğum kontrol uygulaması yasalaşmıştır. Ancak bu durumun da istemsiz doğumların önünü tam olarak alamaması üzerine kürtaj hakkının da kadına tanınmasıyla kadının cinsel özgürlüğüne kavuşması ve bedeni üzerine mutlak karar verici olması sağlanmıştır. Feministler İngiltere'de 1967 yılında, ABD'de 1973 yılında kürtaj hakkını kazanmış, doğum kontrol uygulaması ve kürtajın yasallaşması diğer ülkelere de yayılmıştır (Kolay, 2015 s. 8). Ancak kürtajın kanunlaşması, tek başına yeterli olmadığı için kürtaj yaptırabilmek için gerekli olan maddi imkânlar ile temiz sağlık şartlarının sağlanabilmesi içinde de feminist kadınlar mücadelelerine devam etmişlerdir. Bunların yanı sıra feminist hukukçuların çabalarıyla tecavüz ve cinsel tacizin de kadınlara

karşı işlenen suçlar arasına alınması ve ilgili kadının onayı olmadan dava konusuna basın yasağının getirilmesi için yasa tasarıları da bu dönemde oluşturulmuştur.

Bilinç Yükseltme: Kız Kardeşlik

İkinci Dalga Feministler tarafından yürütülen hareketin en dikkat çekici özelliği kuşkusuz örgütlenme biçimidir. Geleneksel anlayışa göre kadınların birbirlerini suçlamadan bir araya gelme ve suçlu olarak önce kadınları görme eğilimi, birlik oluşturmalarının önündeki temel zorlayıcı engel olmasına rağmen, bu dönemde değişik hayat stilleri, dünya görüşleri olan ve farklı kültürlerden gelen kadınlar bir bütün olarak mücadele göstermiştir. Kadınlar bu dönemde, küçük gruplar halinde düzenli bir araya gelmişler ve "Bilinç yükseltme" olarak adlandırılan faaliyetle kendi deneyimleri hakkında konuşarak birbirlerinin sorunlarını anlamaya çalışmışlardır (Walters, 2005, ss. 155–157). Bilinç yükseltme; farklı siyasi ve sosyal kültürlere sahip kadınların kendilerini birleştiren ve ayırtıran şeylerin politik düzeyde toplumsal bir çıkmaz olduğunun farkına varmalarına, toplumsal alandaki cinsiyet rollerinin tekil şahısların üzerindeki etkilerinin sorgulanmasına ve bu şekilde birbirlerini yargılamadan "kız kardeş" (sisterhood) olunmasına vesile olmuştur. "Kız kardeşlik" argümanı, 1968 sonrası "yoldaşlık" anlamı ile önemli bir gelenek haline gelmiştir (Millett 2000, s. 106). Bilinç yükseltme toplantılarına katılan kadınlar, yaşadıkları sıkıntıları diğer kadınlarla paylaşarak rahatlasalar da asıl amaçları terapiden ziyade, kendi deneyimlerinin görünür kılınması, sorunlarının kişisel olmadığını anlaşılması ve ortak uzlaşma noktalarının belirlenmesidir.

Feminizmin yönteminin ne olacağına ilişkin tartışmasında MacKinnon, "diyalektik materyalizmin" feminist teoriye uyarlaması olarak bilinç yükseltmeyi görmüştür (MacKinnon, 2003, ss. 22–56). Bilinç yükseltme sayesinde kadınların yaşadıkları kötü tecrübeler, aynı koşullarda olan hem cinsleri tarafından bir taraftan örnek bir olay olarak ele alınarak kritik edilip yeniden şekillendirilmektedir. Diğer taraftan ise diğer kadınların bilinçlenmesi ve başına gelmeden öğrenmesi sağlanmaktadır. Bilinç yükseltme faaliyetlerinin ortaya koyduğu en kritik husus, yaşananlar üzerindeki gizlilik perdesini kaldırarak "mahrem" olarak nitelenen özel olanın politik olduğu gerçeğidir. Kadın deneyimlerinin konuşulan bir şey haline gelmesiyle özel olan politikleşmiş ve evlilik, annelik, doğurganlık, kürtaj, seks işçiliği, şiddet, cinsel taciz, tecavüz benzeri meseleler özel sorunlar olarak yer almaktan çıkmış ve kamuoyunun gündeminde olan kamusal alanın politik sorunlarına dönüşmüştür.

Bu dönemde feministlerin verdiği mücadelede izlediği strateji, yaşanan kötü durumları belirleyerek ortaya çıkarmak ve dönüştürme gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle yeni yeni projeler de hayata geçirilmiştir. Bu projeler kapsamında; kadın merkezleri, kadın sığınma evleri, kadın kahveleri, kız çocuklarına yönelik gündüz bakım evleri, acil çağrı merkezleri, danışma merkezleri, sanat kolektifleri açılmıştır (Karaosmanoğlu, 2016, s. 30). Bunların yanı sıra bu dönemde kadının verdiği en önemli mücadele alanlarından birisi olan kadın yönelik şiddet kapsamında kampanyalar düzenlenmiş ve evin içerisinde fiziki, psikolojik ve cinsel olmak üzere bütün şiddet olaylarına yönelik toplumda farkındalık ve duyarlılık oluşturulmaya çalışılmıştır (Notz, 2012, s. 75). Dünya geneline yayılan bu çalışmalar sayesinde gerekli duyarlılık sağlanmış ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1975–1985 dönemi "Kadın On Yılı" olarak belirlenmiştir (Arat, 2010, s. 73).

Sonuç

Feminist kuramın doğuşu ve gelişimi, sosyal ve iktisadi alanlarda kadınların özgürlüklerini elde etmesiyle başlamıştır. Bu iktisadi bağımsızlıklar, özellikle sanayileşme ve ucuz işgücü gereksinimiyle kazanılmıştır. Kadınların ekonomik alanda mücadeleleriyle başlayan feminist hareket, daha sonra kadının eğitim hakkını almasıyla fikir sahasına yayılmış ve kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesiyle de siyasi alana taşınmıştır. Cinsiyet eşitliği tartışmaları üzerine inşa edilen Birinci feminist dalga'yla siyasal haklarını alıp, eşit birer yurttaş olan kadınların, ikinci feminist dalgayla 1960'larda bir bütün halinde erkeklerle eşit özgürlük haklarına sahip olduğu savunulmuş ve yeni bir paradigma kırılması yaşanmış, 1990'lardan sonra ise artık kadınların farklılıkları üzerinde durulmuş ve Feminizm kuramı öz-eleştirel bir nitelik kazanmıştır.

İkinci feminist dalganın önemli düşünürlerinden birisi olan Simone de Beauvoir, "kadın doğulmadığını, kadın olunduğunu" belirtirek, cinsel kimliğin bir inşa olduğunu ifade etmiştir. 1968 yılındaki özgürlükçü hareketlerden etkilenen ikinci feminist hareket, feminizmi yükseliş trendine geçirmiş ve siyah kadınlar, lezbiyenler hareketin özneleri olmuşlardır. Kadınlar her alanda eşitlik talep etmiş ve daha önce konuşulmayan, ev içi görünmeyen emek, cinsel özgürlük, evlilik içi tecavüz, iş yerinde cinsel taciz, vb. konular hareketin odağını oluşturmuştur. İkinci dalganın en kritik söylemlerinden bir diğeri ise "kişisel olan politiktir" sloganı, ikinci feminist dalgayı diğer dönemlerden ayırtıran bir başka slogan olmuştur. Bu sloganlarla ikinci dalga feminizm sadece siyasal özgürlüklerin elde edilmesiyle sorununun çözülmediğini ileri sürerek, kadının cinsel özgürlüğüne kavuşturulmasını amaçlamıştır. Bu kapsamda hareket, cinsiyetçi toplumsal baskıya vurgu yaparak, önceki dönemlerde politik alanla sınırlandırılmış olan mücadele alanını, toplumun diğer sorun alanlarına da odaklanarak genişletmiştir.

1960'lı yıllarda tüm dünyayı etkisi altına alan kapitalist ekonomik sistem, genel olarak erkeğin merkezinde olduğu bir sistem olması nedeniyle feministler, eşit bir toplumun savunuculuğunu yapan emperyalizm karşıtı yapılanmalarla birlikte hareket etmişlerdir. Bu dönemde feministler sadece kapitalist sisteme karşı mücadele vermemiş, aynı zamanda ırk, sınıf ve cinsiyetçi anlayışlarla da mücadele etmişlerdir.

Başlarda bir sokak hareketi olarak doğan ikinci dalga feminizm, ilerleyen süreçte üniversitelerde yoğunlaşan tartışma ve öz eleştiriler ışığında yerini üçüncü dalga feminizme bırakmıştır. Üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizm döneminde talep edilen aynı hakları savunarak, onun etkisinde kalmıştır. İkinci dalga, kendisinin eleştirisi olarak ortaya çıkan üçüncü dalga ile karşılaştırıldığında; ikinci dalga feminizm mutlak eşit hak ve özgürlükleri savunurken, üçüncü dalga feminizm ise farklılıkların önemine vurgu yapmaktadır. İkinci dalgada ırk, kimlik, sınıf ayrımı, etnik farklılıklar göz ardı edilerek bütünleşik bir mücadele yürütülmüştür. Üçüncü dalga feminizm ise ağırlıklı olarak beyaz orta sınıfın savunuculuğunu yaptığı feminizmi reddederek, ırk ayrımı yapmadan kadınların sinerjisinden doğan gücün oluşturduğu politik etkinin bir sonucu olarak farklılığın zenginliğiyle söylemlerine devam etme eğiliminde olmuştur. Ferdi bir yaklaşımla her kadının kendi özelinde baskılanmış problemlerinin olduğunu ve bu sorunların kesişim alanları üzerinden politika geliştirmek gerektiğini savunmuştur. Bir diğer husus ise daha önce çok fazla üzerinde durulmayan cinsel yönelim konusudur. Böylece bu dönemde feministler daha çok kadına şiddet, cinsellik,

kadının güçlendirilmesi gibi spesifik politikalar izlemişlerdir. Aynı zamanda feminizm bu dönemde yükselişe geçen postmodernizm ve postyapısalcılık akımlarından etkilenerek modernist, ataerkil ve emperyalist söylemlerin karşısında konumlanmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, yaşanan toplumsal ve ekonomik devrimsel olaylara paralel olarak ilk aşamada "hak" kavramının, sonrasında "özgürlük" kavramının ve son olarak da farklılıkların mücadelesini veren feminist kuramın üç aşamalı evrimsel sürecinde, ikinci dalga feminist hareket, feminizm kuramının temel paradigma kırılma noktasını temsil etmektedir. Feminist kuramın savunuculuğunu yaptığı kadınların sahip olması gereken eşit haklar kavramı, kuramın çıkış noktası olan Fransız Devrimi'nin insanlık için ortaya koyduğu en temel kavramdır. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınlar, bilfiil erkeklerle birlikte mücadelesini verdikleri bu kavramı, devrim sonrası göz ardı edildiklerini anladıklarında kendi için şiddetle talep etmiş ve bunun neticesinde feminist kuramın temeli atılmıştır. Ancak feminizm birinci dalga süresince Fransız Devrimi'nin getirdiği eşit haklar kavramı dışında, yeni bir kavramsal bakış açısı ortaya koyamamıştır. Kuramın temel paradigma kırılmasını temsil eden ikinci dalga feminist hareketin, feminizmin temellerini oluşturan eşit hak ve özgürlük taleplerinin kamusal ve özel alan olarak ayırım gözetmeksizin her alana yaygınlaştırılabilmesi için ortaya koyduğu söylemler, toplumun genelinde önemli bir farkındalık oluşturmuştur. Ayrıca kadınların cinsel özgürlüklerini elde etmek için verdikleri mücadele ve örgütleniş biçimleri, o zamana kadar gizli tutulan özel alandaki sorunların kişisel olmadığını anlaşılmasına, paylaşılarak görünür kılınmasına ve toplumun farklılık gözetmeksizin bilinçlenmesine yol açmıştır. Bununla beraber toplumsal tepkinin oluşturulabilmesi adına birçok projenin de hayata geçirilebilmesi için uygun zemin hazırlanmıştır. Böylece ürettikleri yeni kavramlar ve eylemler sayesinde ikinci dalga feminist hareket, ataerkil toplum yapısı ve cinsiyetçi bakış açısının dönüştürülmesinde önemli bir rol üstlenmiş ve toplumu etkileme gücünü sergilemiş, aynı zamanda Feminist Kuramın gelişimindeki dönüştürücü rolünü ortaya koymuştur.

İkinci dalga feminist hareketin mücadelesini verdiği kavramların, temelde birinci dalganın söylemlerini kapsayıcı bir nitelik taşıyor olması ve aynı zamanda üçüncü dalga feminist hareketin de ikinci dalganın eleştirel bir sonucu olarak doğması açısından bakıldığında, ikinci dalganın modern feminizmin temelini oluşturduğu görülmektedir. Bununla beraber ikinci dalga feminizm döneminde söylem ve eylemlerdeki farklılaşmanın yanı sıra feminist kuramın düşünsel boyutunun da bu dönemde geliştiği, diğer düşünce akımlarıyla girilen etkileşimler sayesinde olgunlaştığı ve zenginleştiği görülmektedir. Feminist kuram içerisinde bu dönemde farklı ideolojilerden etkilenmeler sonucunda değişik yönelimleri barındıran farklı feminist olgular üretilmiştir. Liberal, radikal, marksist, sosyalist feminizm gibi bu yaklaşımların hemen hemen hepsi, ikinci dalga feminizmin öne sürdüğü kadın haklarının farklı yönlerinin yorumlanması ve kadınların üzerindeki baskıcı gücün farklı açılardan eleştirilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan da ikinci dalga feminist hareketin, feminizm kuramının teorik altyapısını oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca dünya ölçeğinde, gerek kamusal alanda gerekse özel alanda kadın-erkek arasındaki hak ve özgürlük kapsamındaki sorunsalın günümüzde de geçerliliğini koruduğu ve tümüyle eşitlikçi bir toplumsal örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu dikkate alındığında, ikinci dalga feminist hareketin günümüz toplum yapısında da yaygın görülen bu sorunlara çözüm önerileri sunduğu ve bu nedenlerle bugün de temel kavramlarıyla halen

varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu durum ise ikinci dalga feminist hareketin, feminist kuram içerisindeki önemini net olarak ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

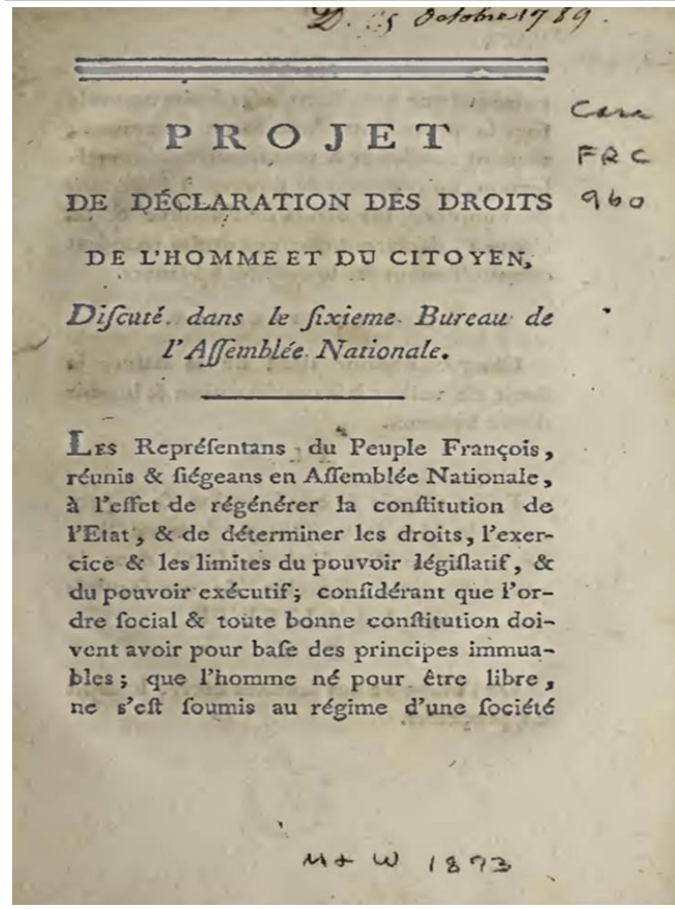
Declaration of Interests: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

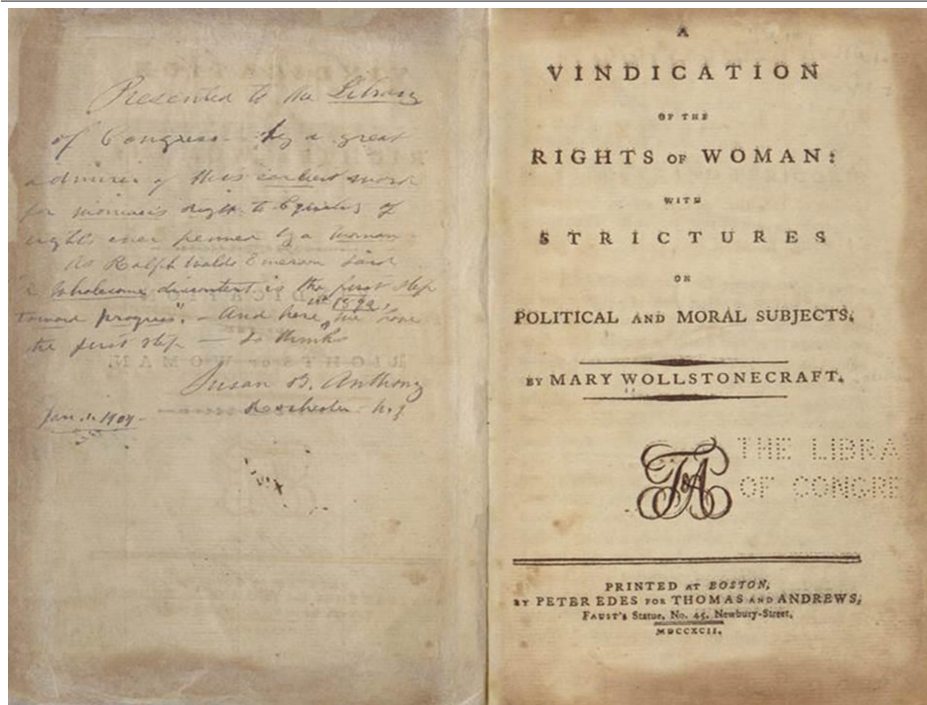
Kaynaklar

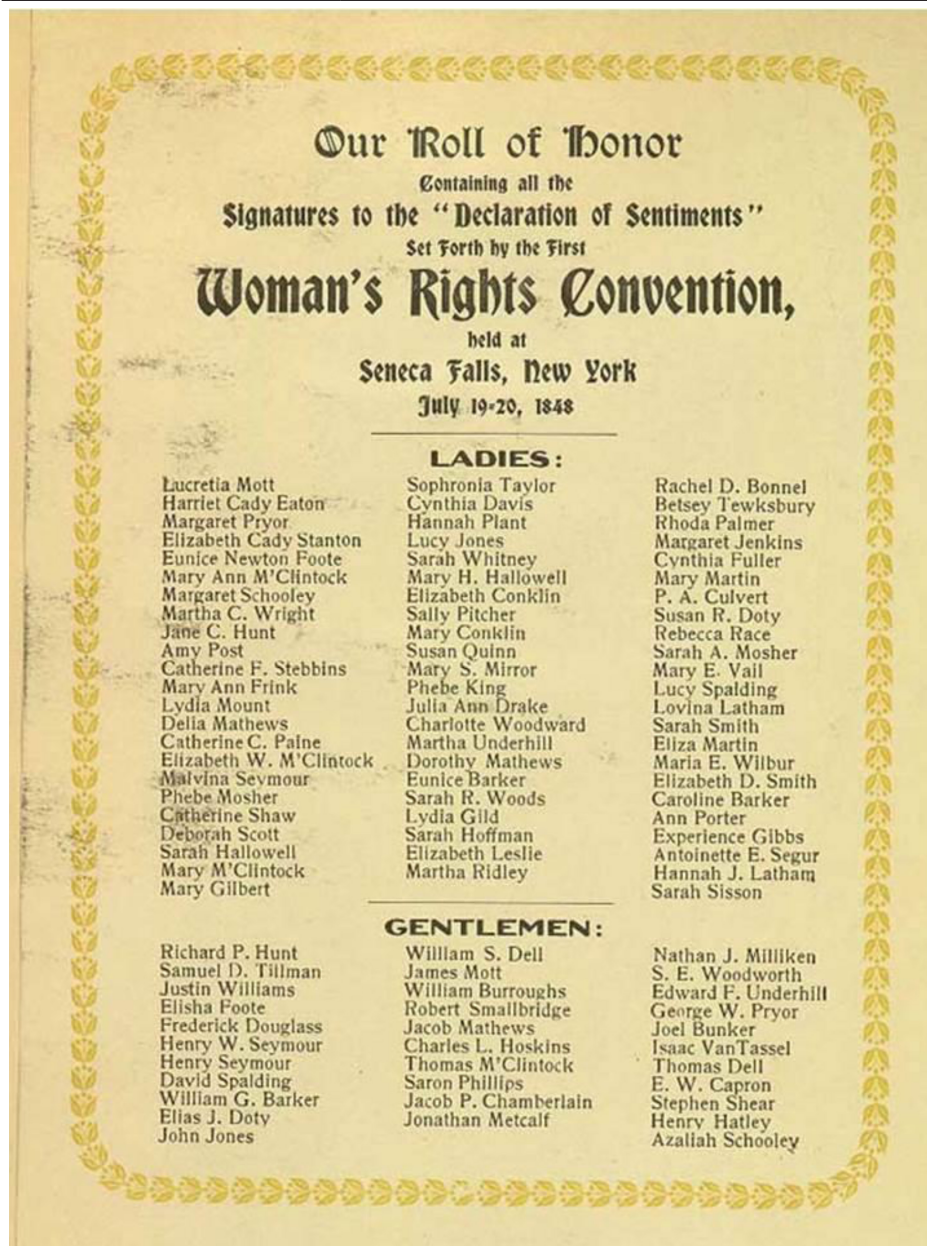
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. Say Yayınları.
- Beauvoir, S. (2000). *Kadın: İkinci cins, bağımsızlığa doğru*. Payel Yayınları.
- Bendason, N. (1990). *Başlangıcından günümüze kadın hakları*. İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Bozoğlu, E. E., & Biçer, S. (1990). Kadın sorunu ve hareketi: Sibel Özbudun ile söyleşi. *Gelenek*, 1–5.
- Çakır, S. (2011). *Feminist tarih yazımı: Tarihin kadınlar için, kadınlar tarafından yeniden İnşası*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Collins, P. H. (1991). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness and the politics of empowerment*. Routledge.
- Doltaş, D. (1995). *Batıdaki feminist kuramlar ve 1980 sonrası Türkiye feminizmi Türkiye'de kadın olgusu içinde*. Say Yayınları.
- Donovan, J. (2005). *Feminist teori*. İletişim Yayınları.
- Durutürk, B. (2018). Feminizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Bilgi*, 20(2), 76–90.
- Engels, F. (2010). *Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Sol Yayınları.
- Figes, E. (1986). *Patriarchal attitudes*. Red Globe Press.
- Gamble, S. (2001). *The Routledge companion to feminism and postfeminism*. Routledge.
- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill'de kadının toplumsal konumu. *Beytul-hikme An International Journal of Philosophy*, 3, 105–127.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.
- Hannam, J. (2007). *Feminism*. Pearson.
- Hooks, B. (2002). *Feminizm herkes içindir*. Çitlenbik Yayınları.
- Hughes, C. (2002). *Key concepts in feminist theory and research*. Sage Publications.
- İmançer, D. (2002). Feminizm ve yeni yönelimler. *Doğu Batı Dergisi*, 19, 155–178.
- Karaosmanoğlu, A. (2016). *Bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak feminizm*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı.
- Kayhan, F. (1999). *Feminizmler dizisi*. BDS Yayınları.
- Kolay, H. (2015). Kadın hareketlerinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3, 5–11.
- MacKinnon, C. (2003). *Feminist bir devlet kuramına doğru*. Metis Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mcgrath, A. (1999). The female eunuch in the suburbs: Reflections on adolescence, autobiography, and history-writing. *Journal of Popular Culture*, 33(1), 177–190. [CrossRef]
- Michel, A. (1984). *Feminizm*. Kadın Çevresi Yayınları.
- Mill, J. S. (1987). *Kadınların köleleştirilişi*. Afa Yayıncılık.
- Millett, K. (2000). *Cinsel politika*. Payel Yayınevi.
- Notz, G. (2012). *Feminizm*. Phoenix Yayınları.
- Oakley, A. (2016). *Sex, gender and society*. Routledge.
- Özgün, Y. (2018). Feminizm. *Siyaset bilimi kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler arası İlişkiler*, 379–395.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel feminist teori ve feminist teorilere giriş. *Sosyoloji Notları*, 6, 41–55.
- Rowbotham, S. (1994). *Kadınlar direniş ve devrim*. Payel Yayınları.
- Sancar, S. (2008). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Scott, J. W. (1996). *Feminism and history*. Oxford University Press.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İnsan Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Academic Elegance*, 3(5), 163–175.
- Tong, R. P. (2006). *Feminist düşünce*. Gündoğan Yayınları.
- Üste, R. B. (1999). Temsil hakkında eşitliğe doğru: Kadınların temsil hakkı mücadelelerinin tarihi gelişimi ve genel oy. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 84–99.
- Vincent, A. (2006). *Modern politik ideolojiler*. Paradigma Yayınları.
- Walby, S. (1986). *Patriarchy at work*. University of Minnesota Press.
- Walters, M. (2005). *Feminizm*. Dost Kitabevi.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın haklarının müdafaası*. Doruk Yayımcılık.
- İnternet Kaynakları
- Greenmebrasil.com (2023). *Declaration of Sentiments*. https://www.greenmebrasil.com/wp-content/uploads/2021/10/dichiarazione_seneca_falls.jpg
- Literaryladiesguide (2022). *A vindication of right of the woman*. <https://www.literaryladiesguide.com/wp-content/uploads/2018/10/vindrightswom1.jpg>
- Wikimedia.org (2022). *De declaration des droits*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Assembl%C3%A9e_Nationale_-_Projet_de_d%C3%A9claration_des_droits_de_1%27Homme_et_du_Citoyen%2C_1789.png

EK. 1. Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (De Declaration Des Droits)

EK. 2. Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman)

Author Queries

JOB NUMBER: 202323042

JOURNAL: AUJWR

- Q1 Reference Mill (1987) is given in the list but not cited in the text. Please provide text citations or delete this reference from the list.

Acknowledgement of Reviewers

Dear Readers,

Our reviewers perform very important and precious role in the evaluation of the scientific articles, make valuable contributions to the increasing quality and the rising at an international level of the Advances in Women's Studies.

Editorial Board would like to thank all the reviewers that are listed below for their support in Advances in Women's Studies in 2023.

Ahmet FEYZİ

Aybüke KAPLAN

Duygu ALTINOLUK

Figen KANBİR

Hatice DURMAZ

Hava ÖZKAN

İhsan ERDİNÇLİ

Jean Paolo LECAP

Mahfuzul HAQUE

Metin TÜRKMEN

Necdet AYSAL

Özgür SARI

Özkan AYDAR

Özlem KARABULUTLU

Reyhan AYDIN DOĞAN

Sibel KÜÇÜKOĞLU

Yılmaz KAPLAN

